תנ״ך · ראשונים · אבן עזרא · כתובים

אבן עזרא על איוב

רבנו אברהם אבן עזרא [הראב"ע]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אבן עזרא על איוב

רבנו אברהם אבן עזרא [הראב"ע]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אבן-עזרא-על-איוב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 6
פרק ד 8
פרק ה 10
פרק ו 12
פרק ז 15
פרק ח 16
פרק ט 17
פרק י 18
פרק יא 20
פרק יב 21
פרק יג 22
פרק יד 23
פרק טו 24
פרק טז 26
פרק יז 27
פרק יח 28
פרק יט 30
פרק כ 31
פרק כא 32
פרק כב 34
פרק כג 36
פרק כד 37
פרק כה 39
פרק כו 39
פרק כז 40
פרק כח 41
פרק כט 43
פרק ל 44
פרק לא 47
פרק לב 49
פרק לג 50
פרק לד 52
פרק לה 54
פרק לו 55
פרק לז 58
פרק לח 61
פרק לט 64
פרק מ 67
פרק מא 70
פרק מב 72

פרק א

פסוק א

איוב - היה מבני בניו של נחור אחי אברהם. והקרוב אלי: שהיה מבני עשו, והעניין מוכיח בארץ עוץ כמו: שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ ולא יתכן לומר שלא היה בעולם, בעבור שאמר יחזקאל: ונח דניאל ואיוב. ואם אמר טוען: אולי איוב אחר היה, שהזכיר הנביא? יאמר לו, אם כן אמור כן בדניאל ונח, והנה כתוב בפסוק אחר: אם יעמוד משה ושמואל לפני ואף כי מצאנו שמואל בן עמיהוד, והנה לא מצאנו איוב אחר כתוב בספרי הקדש, והאומר שהוא יובב בן זרח מבצרה, שמא בחלום ראה זה כי אין לו על מה ישען, לא על דברי הנביאים ולא על מה שהעתיקו חכמינו ז"ל. ואל תתמה על מלת איוב שמו, כי איננו רשע כלל והנה כתוב: ה' איש מלחמה ה' שמו. והפך הדבר: ויהי איש אחד מהר אפרים ושמו מיכיהו, אולי בעל הדרש על הרוב הנמצא דבר מקום איוב סמוך לחרן, מטעם וילך ארצה בני קדם.

פסוק ה

הקיפו - טעמו: כאשר השלימו תקופת ימי השבוע, כי שבעה בנים היו לו.
אולי - כמו פן, לשון תגרה ומורא, שמא יהי כך וכך וכמוהו: אולי ימושני אבי, אולי לא תאבה האשה.
וברכו - לשון כינוי, ובהפך כמו: ברך נבות אלהים ומלך.

פסוק ו

ויהי היום - הגאון רב סעדיה אמר: כי השטן בן אדם היה מקנא באיוב . ופירש בארץ בארצו לבדו ופירש כל אשר לו בידך בחפצך וכמוהו: היד יואב אתך. ופירש אך את נפשו שמור, שמור נפשך שלא תבקש נפשו, ואמר: כי המלאכים אין להם קנאה. והנה שכח ויתיצב מלאך ה' בדרך לשטן לו. ובספר דניאל מפורש: ואין איש מתחזק עמי על אלה, כי אם מיכאל שרכם. ועוד: ואני בשנה אחת לדריוש המדי עמדי למחזיק ולמעוז לו, שהוא החזיק למיכאל ועזרו ולבאר סוד אלה הדברים לא יכילם ספר והמבין סוד מערכות הצבאות והשתנות המעשים כפי השתנות התנועות ידע עיקר השטן והכלל שהוא מלאך.
וטעם: ויהי היום - יום ראש השנה, שכל בני העולם עוברים לפני השכינה כבני מרון, או יום דינו של איוב לבדו ולא אוכל לפרש, או יהיה פירושו: ויהי היום שאירע בו כך וכך, כמו: ויהי היום ויעבור אלישע.

פסוק ז
משוט - כמו: סבוב וכמוהו: שוטטו בחוצות ירושלים ועניין בארץ בכל העולם, כמו: התהלכנו בארץ:

פסוק י
שכת בעדו - מן לשיכים בעיניכם. הסר משוכתו והיה לבער. וטעמו: ששכת בעדו, כמו: משוכת הכרם שלא יגע בו רע.
פרץ - רבה, כמו: ופרצת ימה וקדמה.

פסוק יד
ידיהם - מקומם, כמו: ויד תהיה לך.

פסוק טו
ותפל שבא - מחנה שבא.

פסוק יז
ויפשטו - כמו: אל פשטתם היום.

פסוק יח
עד זה מדבר - עד שבא זה המדבר והוא אחרית הבאים.

פסוק כ
ויגז את ראשו - טעמו: שער ראשו. וכן: הורידו לארץ ראשן.

פסוק כא
אשוב שמה - רמז לקבר הידוע. וכן: כי עת לכל חפץ על כל המעשה שם.
ויש אומרים: כי מבטן אמי - היא הארץ, והעניין אדם הראשון, או בעבור היות העצמות שהם מוסדי הגוף מן הארץ וכנגד הארץ.

פסוק כב
תפלה - כמו תפל. והעניין לא יצא מפיו דבור, שאין לו טעם.

פרק ב

פסוק ג
ותסיתני - דברה תורה כלשון בני אדם. והעניין שיחשבו אנשים שאין להם דעת, שיכולת להסית אותו.

פסוק ד
עור בעד עור - גוף בעד גוף. ויש אומר: כי מנהג האדם להסתיר עינו בידו אם יפחד ממכה, בעבור היותה נכבדת.

פסוק ח
להתגרד - להתחכך, ואין לו אח במקרא. ויש אומרים: חרס כמו: בגרב ובחרס.
בתוך האפר - כדרך אבילות, וילבש שק וישב על האפר. והאומר: כי שבתו באפר לקרר השחין, צריך להביא ראיה שהיה השחין חם ולח.

פסוק י
בכל זאת לא חטא איוב בשפתיו - להורות כי עוד יחטא בשפתיו ויוציא מפיו מלים ברוב צערו.

פסוק יא
אליפז התימני - ממשפחת תימן בן אליפז בן עשו. והקרוב שהיה קרוב מימי משה, כי לא יתיחש לתימן כי אם אחר דורות. וחז"ל אמרו: כי משה כתב ספר איוב. והקרוב אלי: כי הוא ספר מתורגם על כן הוא קשה בפירוש, כדרך כל ספר מתורגם.
השוחי - מבני קטורה אשת אברהם את ישבק ואת שוח.
הנעמתי - לא ידענו אם יחוסו למדינה או למשפחה.

פרק ג

פסוק א
ויקלל את יומו - אעפ"י שלא ישיג ליום ברכה או קללה, לכן מרוב הצער יאמר המצטער: מקולל יהא היום שנולד בו והשעה שנולד בה. גם יש ימים שיהיו כן בהיות שני המאורות על מתכונה קשה, וזה צריך פירוש ארוך. וכן אמר ירמיה: ארור היום אשר יולדתי בו ויש אומר: כי על שם היום מהשבוע יאמר, שהיה מתאוה שלא ישמע זכרו, הוא היום שנולד בו. והנכון הוא הראשון.

פסוק ב
ויען איוב - כמו: ועונית ואמרת בהביאו הבכורים ויהיה ענייננו כמתחיל, או שאלוהו חבריו אחר מלאת שבעת ימים, מה לך? אז ענה להם. וכן: ועונית ואמרת בהביאו הבכורים ישאלוהו הכהנים, מה זה? ידוע כי אין בלשון הקדש סימן שיורה על סימן האמצעי ואין בלשונם חוץ מעתיד ועבר, וכל מה שתמצא באיוב שהוא לשון עתיד, הוא בינוני או לשון עבר.

פסוק ג
יאבד יום - היה מתאוה שיאבד בתחלה היום שנולד בו - אם נולד ביום, ואם נולד בלילה שתאבד הלילה, שאמר המבשר: הורה גבר, וכמוהו: ויאמר ליוסף.
והורה - כמו: יולד, וכמוהו: ותהר את מרים, כי היום שנולד בו יהיה יום חשך. והנכון שיתאוה להיותו יום חשך, עד שלא יהיה יום וזה טעם יאבד יום ולילה, הם כנגד הארץ מפאת השמש, בעבור היות הארץ באמצע הגלגלים וצבאות מעלה, ואין להם חשך כלל. גם קדרות הלבנה מפאת הארץ, שהיא למטה אין אור אלא ממעל, וזה עניין אל ידרשהו אלוה ממעל, כי הארץ היא חשך.

פסוק ד
תופע - כמו תשקיף: נהרה. אור וכמוהו ונהורא עמיה שרא. ויש אומרים: כי כמוהו: המנהרות אשר בהרים.

פסוק ה
יגאלהו - מן לחם מגואל. ויש אומר: שהוא מן גאל ועניינו שיפדוהו וימשכוהו לנפשם והוא רחוק.
יבעתוהו - יפחידוהו שלא יעמוד כמו: יבעתתו רוח רעה.
כמרירי יום - כמו: קטב מרירי. ויש אומרים: כי הכף כמו כחצי הלילה, כמסיגי גבול. ועניין מרירי יום - חוזק החום הדומה לסם המות ואם נולד בלילה, הלילה ההוא יקחהו אופל.

פסוק ו
יחד - יתחבר מן יחד. והנכון בעיני: שהוא אל ישמח, כמו: ויחד יתרו ענייני אל ישמח להיחשב בימי שנה.

פסוק ז
גלמוד - שומם, כמו גלמודה.

פסוק ח
העתידים - שהם מזומנים לעורר אבלם, כמו: ועתדה בשדה לך. ועתידותיהם שוסיתי. ונו"ן לויתן מקום מ"ם ועניינו: אבל. ובדברי רבותינו ז"ל: אשה לא תעורר לויתה במועד. ויש אומרים: כי על אנשי ספינה שחשבה להישבר מדבר, שקללו היום שנכנסו בה, שהם עתידים שיאכלם לויתן והוא מין דג גדול. והקרוב, כי אוררי יום הם הספדנים בכל לשון, שיקללו הימים.

פסוק ט
נשפו - תמצא מלת נשף להתחלת הלילה ולאחריתו.
בעפעפי שחר - יש אומרים: כמו: השקפה, וכמוהו: התעיף עיניך בו ואיננו. והנכון שהוא על דרך משל בעינים, והשחר דמה להם והענין, כאשר יפתח השחר עפעפיו כעינים, שיש להם עפעפים והוא האישון ונקרא עפעף על שם החור.

פסוק י
לא סגר - יחסר פותח הרחם:
דלתי בטני - הטבור שממנו יבא המאכל לולד קודם שיולד.

פסוק יב
ומה שדים - כטעם למה, וכמוהו: מה יתאונן.

פסוק יז
שם רשעים - הם המתנועעים חדלו מרוגזם.

פסוק כא
ויחפרוהו - יבקשוהו יותר מהחופרים, למצא מטמון.

פסוק כב
אלי גיל - יש אומרים: כי גיל תנועה לשמחה ולאבל, כמו רנה. ואחרים אומרים: כי ענייננו כמו השמחים ללכת אל גיל כן ישישו, חזר ופירש מי הוא מהמחכים למות, הוא.

פסוק כג
הגבר אשר דרכו נסתרה - ממנו והאל סגר עליו וזה עניין ויסך אלוה בעדו כמו יסגור על איש, והגאון רב סעדיה פירש בו: להפך, ואמר: כי ענייננו כי אין צורך לחיים אלא הגבר אשר דרכו נסתרה אפילו באכילה לא יתענג.

פסוק כד
ויתכו כמים שאגותי - עד שיבכה, או הוא על דרך משל, שלא יתערב כי אם ירוצצו זאת אחר זאת ולא תפסקנה.

פרק ד

פסוק א
ויען אליפז, הנסה - הנו"ן לשון רבים והסמ"ך מקום שי"ן וההי"א מקום אל"ף, וכמוהו: נסה עלינו אור פניך ה'.

פסוק ב
ועצור במלין לא נוכל - ויש אומרים:
הנסה - המנסה וטעם דבר בדבר. ואחרים אמרו: כי הדבר הוא המנסה.
ועצור במלין - לא נוכל שלא נשיבך.

פסוק ו
כסלתך - דבר שתשען עליו, כמו: וישימו באלהים כסלם.

פסוק ז
נכחדו - נכרתו, כמו: ותכחד מן הארץ.

פסוק י
שאגת אריה - פירש בו רבי משה הכהן נ"ע: כשאגת אריה, והעניין שישליט עליהם המקום אריות וחיות. ופירש רבי יונה נתעו נלתעו מן מלתעות. ושניהם רחוקים ופירושו:
שדמה אף אלהים לשאגת אריה על טרפו.
ופירש נתעו – כמו יתעו לבלי אכל.
ומלת נתעו – שבה על הכפירים, וכמהו: קול דודי הנה זה בא.

פסוק יב
יגונב - מן גנב ועניינו נחטף.
שמץ מנהו - כל המפרשים פירשו בו מעט לפי העניין. והנכון בעיני: שהוא מטעם ומה שמץ דבר נשמע בו, ועניינו: כי לא יכלה אזני לקחת הטוב המעולה ממנו, כעניין פנים ואחור הנזכרים בפרשת כי תשא.

פסוק יג
בסעיפים - מחשבות.

פסוק טו
תסמר - תרעיד, כמו: סמר מפחדך בשרי. ורבינו האיי ז"ל פירש: שהוא ממסמרות כי הכאב כמסמר נטוע.
יחלוף - יהלוך כמו חלף הלך לו.

פסוק טז
יעמוד - זה בחלום:
דממה וקול - כמו: קול דממה דקה וזו דרך נבואה קטנה.

פסוק יח
לא יאמין - אין אמונה בעבדיו כנגדו, שהוא לבדו שלם בלא חסרון.

תהלה - כמו: אמרתי להוללים אל תהולו, בעבור חסרונם.

פסוק יט
אף שוכני בתי חומר - קל וחומר: הדרים בבתי חומר. והנכון בעיני: שעבדיו ומלאכיו הם העליונים שאין להם גשם, שהוא גוף ונפשות בני אדם נחצבות מהם, ואף שוכני בתי חומר הם הגופות שיסודם בעפר.
ידכאום - עניין בתי חומר ידכאו השוכנים, בעבור שיכלה הגוף כעש. ורובי המפרשים פירשו:
לפני עש - לפני שמש. ואמר: כי עש, כמו ועיש על בניה תנחם והם שבעה כוכבים קרובים מהמצוק הצפוני, כמו שש ושיש. והטעם: כל ימי היות עיש.

פסוק כ
מבלי משים - פי' מבין, וכמוהו: וישימו וישכילו.
יוכתו - מן כתית והטעם, כמו: בבקר יציץ וחלף.

פסוק כא
הלא נסע יתרם - יש מפרשים: יסע יתרון דעתם ויאבד. ואחרים אמרו: כי הוא כמו: כי יתרי פתח - שיסע יתר אהלי. והקרוב אלי: שהוא כמו: יתרה עשה, שהוא ממון ועניינו: שיאבד ממונם במותם.
ימותו ולא בחכמה - חכמו שיקבצו ממון. גם יורה זה הפסוק כי האדם לא נברא אלא שילמד חכמה.

פרק ה

פסוק א
קרא נא - אם איננו כן, שאל אם תמצא מי שיענה אותך.
ואל מי מקדושים תפנה - או אמור, מפי מי מהקדושים שהיו בארץ שמעת.

פסוק ב
כי - ידוע כי לאויל יהרג כעס.

פסוק ג
משריש - כמו: ותשרש שרשיה, שעשה שרשים.
ואקב - קללתי, כמו: מה אקב. והטעם: קללתי נוהו שהוא ביתו, שיבוא לו רע פתאום.

פסוק ד
בשער - בפרהסיא.

פסוק ה
אשר קצירו רעב יאכל – יזרע, ורעב שאין לו כח יתגבר עליו ויאכל קצירו.
ואל מצנים - כמו: ולצנינים, כי הזרע כשלא יהיה מנוקה ירבו חוחיו ויקחו הרעבים הקצים, מבין החוחים.
צמים - יש אומרים: כמו: צמאים והעניין כפול, כי זכר הרעבים והצמאים. ויש אומר: כי צמים - האבן התקיפה בלשון ישמעאל. וא"ר משה: שפירושו הבתולות בעלות הצמות.
והוא רחוק. כל עמל שהוא עם און, הוא כמוהו בעניין, אמר כי הרשע לא יצמח, לכן בן אדם יולידנו וכאילו לא יולד, אלא לעשות עמל ואון כענין: הן בעון חוללתי כי תולדות בן אדם קרובים לעשות רע כטעם: כי יצר לב האדם רע.

פסוק ז
ובני רשף - יש אומרים: כי כאשר תולדות העוף לעוף, כן תולדות האדם לעמל. וכמוהו: ולחומי רשף, שפירושו אכולי עוף. ויש אומרים: כי בני רשף הראויים להיות בגיהינום יגבהו בעולם הזה, וזה הפירוש בלא רשף רק הוא קר. ויש אומרים: כי בני רשף – הם ניצוצי האש והוא קרוב, בעבור שהאדם רגיל לראות השמש זורחת שוקעת, אין זריחתה ושקיעתה אלא בעיניו, ובעבור בא הגשם לפרקים מעטים, גם יש עתים שיכלא הגשם בשעת הצורך, ויצעקו בני אדם אל הבורא ויצוה על העבים להמטיר, וזה יהיה להם אות גדול, על כן הזכיר אחר עושה גדולות, הנותן מטר.

פסוק יא
לשום שפלים - הבוכים השואלים מטר אז ראו החכמים והערומים שלא תועיל חכמתם.

פסוק יב
תושיה - כטעם חכמה. ורבי משה פירש: שהוא מן יש.

פסוק יג
נמהרה - נבערה, כמו: ולבב נמהרים.

פסוק יד
יומם - עניינו ביומם.

פסוק טו
ויושע מחרב - אביונים, והטעם: מחרב אויבים.
מפיהם - שאם ירעבו יוכל אויב לצור עליהם, והעניין הנה המקום כאשר ירצה ליסר בני אדם - ימנע הגשם בעתו, וכאשר ישובו אליו - יענם ויושיעם.

פסוק יח
תרפינה - ביו"ד והטעם כמו אל"ף וכמוהו: רפינו את בבל ולא נרפתה.

פסוק יט
בשש צרות - יתכן היות זכר שבע, על דרך המקרא ואחרים ספרו אותם והם ז' במספר.

פסוק כא
בשוט לשון - כי הלשון הרע הוא כמו שוט. ויותר נכון: היות לשון אומה, כמו: לשונות הגוים.
ושוט - מן: שוטטו בחוצות ירושלים כאשר תשוטט לשון בארצך תיחבא.

פסוק כב
כפן - תרגום רעב, או הוא מן: כפנה שרשיה וטעמו: אספה.

פסוק כג
כי עם אבני השדה - כאילו ברית כרתה עם האבנים שלא תנזק בהן ועשית שלום עם החיות.

פסוק כד
ופקדת נוך - תמצאנו כאשר עלה במחשבתך ולא תחטא.
בכלח - אין לו חבר כי אם שנים בספר הזה. וטעמו: שימות במלאת מספר ימיו והיא הזקנה.

פסוק כו
כעלות גדיש - כהכרת, וכמוהו: אל תעלני בחצי ימי.

פרק ו

פסוק א
ויען איוב – לו שקול ישקל.
והותי - מן הוה על הוה.

פסוק ג
לעו - כמו: ושתו ולעו כלומר, נסתרו כאילו נבלעו. ויש אומרים: שהוא תרגום מן לחיים והוא רחוק.

פסוק ד
ביעותי אלוה - כמו: לחרדת אלהים.
יערכוני - כלומר יערכו עמי מלחמה.

פסוק ה
הינהק - אין לו חבר בלשון מקרא וידמה ללשון קדר.
בלילו - מן: ויבל לחמורים, בליל חמיץ. והטעם: כי היושב בהשקט לא ישאג ולא ידאג וכמו כן אתם יאמר איוב לחבריו, ועוד שתדברו דברים שאין בהם ממש וזה טעם: היאכל תפל מבלי מלח.

פסוק ו
חלמות - בדברי רבותינו: חלמון מבפנים. ויש אומרים: שהוא ריר צמח, גם הוא בלשונם החלמה.

פסוק ז
מאנה לנגוע נפשי - החבורות שמאנה נפשי לנגוע בהם, קודם היות המה חוליי גופי.
ויש אומר: לנגוע - כמו לחלוש וכמוהו: וינגעו את יהושע. והטעם: כי נפשי מאנה שתחלש ואמות:
המה - ישוב על החציר.

פסוק ט
וידכאני - לגמרי:
יתר ידו - כמו: הנה יד ה' הויה.
ויבצעני - ויכלני, כמו: כי יבצע ה'.

פסוק י
ואסלדה - כמו ביצה סלודה והוא משל לחוזק הכאב, והתמה שלא יחמול ואני לא כחדתי דבריו ואין לי עזר מנפשי. ואני ראיתי רב האיי ז"ל שפירש: ואסלדה, לשון הגבהה.

פסוק יד
למס - כמו: וימס לבב העם. והעניין, כי המס מרעהו חסד הוא, ועניינו שחשבתי להיות לי עזר מאחרים.

פסוק טו
אחי בגדו, וכאפיק נחלים - חוזק.

פסוק טז
הקודרים - מזמן רדת הקרח יתעלם רדת השלג ולא יראה עליהם, בעבור קדרותם ודומה להם חשכת מים.

פסוק יז
בעת יזורבו - כאשר יתקררו מדברי רז"ל, משום דמזדרבבי.

נצמתו - יתקשרו כמו כן מדבריהם באמרם צומת הגידין והוא מקום שהתחברו בו. והטעם: אע"פ שהם בכח הזה.
בחמו - כשיבא החום כאילו שבו ממקומם ולא היו שם, מן: ידעך נרו, שעניינו לשון כבוי וכליון. והנכון בעיני: כי זה הפסוק כפול בענין, בדרך פסוקי זה הספר וספרים אחרים, ויהיה ענין יזורבו יתחממו ואין לו חבר.
ופירוש נצמתו – נכרתו כמו: יצמיתם ה'.

פסוק יח
ילפתו - יתעוותו כמו: ויחרד האיש וילפת, וילפת שמשון. והטעם על הנחלים שיעלו באד, והעניין כי המים תולדתם לרדת למטה וכאשר ישובו אד, יעלו בתהו ויאבדו. ומפרשים יפרשו זה הפסוק: על הולכי מדברות ואיננו נכון.

פסוק יט
הביטו ארחות תימא - הם הערב ומשכן רובם במדבר הגדול, שאין ים בו.

פסוק כ
בושו כי בטח - לבם והענין מאשר בטחו.
באו עדיה - עד המקום כי ימצא בלשון נקבה, כמו ולא עוד תשורנו מקומו.
וטעם הנחלים – כי השיירות יבושו כאשר יגעו למקום שמקוים להיות שם מים, והם צמאים וכן אחי בגדו בי.

פסוק כא
כי עתה הייתם לו - למקום כאשר ראיתם החתת שהביא עלי ותיראו.

פסוק כה
נמרצו - חזקו כמו: קללה נמרצת.

פסוק כו
הלהוכח למלים תחשובו - מלים ממש שתוכלו להוכיח בהם, והעניין שאין לכם ראיה.
ולרוח - ועוד: כי תחשבו אמרי נואש שהם רוח. והענין שתחשבו שדבריכם נכונים ודברי מי שהוא בצער – הבל.

פסוק כז
אף על יתום - זה יורה כי אינכם רחמנים רק אם תפילו קיר או הדומה לו על יתום, לא תחושו ותתחברו ותשמחו באד רעכם.
ותכרו - מן ויכרה להם כרה. ויתכן היות תכרו מן: כי יכרה איש בור והוא נכון להדבקו עם תפילו.

פסוק כח
ועל פניכם - כמו: על פני אהרן אביכם:
שובו נא אל תהי עולה - אתכם תראו צדקי במלתי.

פרק ז

פסוק א
הלא צבא - זמן קצוב.

פסוק ב
כעבד ישאף צל - כאשר השלים ממלאכתו.

פסוק ג
מנו לי - זמנו לי כמו: מנה את מאכלכם.

פסוק ד
ומדד ערב - מן וימדדם בחבל ויחסר לבי.
נדודים - מן ותדד שנתי.

פסוק ה
וגוש - יש אומרים: שהוא מן נגששה כעורים. ואחרים אמרו: שהוא מין חיות. והקרוב שהוא מין עפר, כעניין מישני אדמת עפר יקיצו.
רגע - א"ר משה: נבקע וכמוהו על רגעי ארץ רגע אחד ממנו וענינו חלק. ואמר כי וימאס מן נמס והאל"ף תחת הסמ"ך כאל"ף אשר בזאו נהרים. והנכון בעיני: שרגע מן רוגע הים ויהיה וימאס כמשמעו, בעבור שנשתנה.

פסוק ו
מני ארג - כענין: קפדתי כאורג חיי.
באפס תקוה - בהכרת תקות החוט, או תקוה ממש.

פסוק ז
לא תשוב עיני - אחר מותי.
ומלת זכור - למקום ידבר. וכן: כי תשים עלי משמר - וענינו משמר הים, כטעם בל ישובון לכסות הארץ.

פסוק טו
מות מעצמותי - בחרה נפשי מות יותר משתדור בעצמותי, כי הגוף לנפש כמו בית, ועיקר הגוף הם העצמות, כמו היסוד והעמודים.

פסוק יח
לבקרים - לכל בקר וענינו תמיד. וכמוהו: חדשים לבקרים.

פסוק יט
תשעה - כמו: תרפה. וכן שעו מני.

פסוק כ
למפגע - כי תפגע בי ידך ומכתך.
ואהיה עלי למשא - תיקון סופרים, אע"פ שפירושו: כאשר הוא בלא תיקון נכון.

פרק ח

פסוק ב
כביר - גדול וכמוהו: ואוריד כאביר והאל"ף נוסף.

פסוק ד
אם בניך חטאו לו - יש אומר: שהוא דרך מוסר ולא אדע למה הוצרכו לזה.

פסוק ו
ושלם נות צדקך - היא הנשמה.
וטעם ושלם - משלום או מתשלום, ויחסר בית מנות צדקך.

פסוק י
הלא הם - ישוב לחקר אבותם.

פסוק יא
בלא בצה - כמו: ביצאותיו וגבאיו.
אחו - ענינו צמחי אחו, כמו: ותרעינה באחו.

פסוק יב
באבו - במקום צמחו.
לא יקטף - אפילו שלא יקטפנו אדם, הוא ייבש מאליו.

פסוק יד
אשר יקוט - פי' הגאון בו: (הבל)[חבל] השמש, והוא רחוק, לכן הוא מן ונקוטותם ופי' כסלו השענו, כמו: אם שמתי זהב כסלי.

פסוק טז
רטוב הוא לפני שמש - קודם זרוח השמש, ותרגום לחים רטיבין.
ועל גנתו - העניין כפול.

פסוק יז
על גל - כמו: גל אבנים.
יחזה - יסתבך, כמו: קרן חזות.

פסוק יח
אם יבלענו - כאילו אחר בלעו וכאילו לא נראה.

פסוק יט
הן הוא - זהו דרכו המעולה ומנהג תולדותיו וזהו משל על הרשעים שלא יעמדו.

פרק ט

פסוק ב
אמנם ידעתי כי כן - [ראה ד']

פסוק ד
[אמנם ידעתי כי כן -] מי הקשה אליו - לבו.
וישלם - והיה שלם.

פסוק ז
לחרס - לשמש, כמו: בטרם יבא החרסה.
יחתום - יעלים.

פסוק ט
עש - הם שבעה כוכבים: כסיל וכימה. שני כוכבים גדולים האחד בפאת שמאל מגלגל הנוטה והשני בפאת נגב, ועש בפאת צפון הגלגל הגדול.
וחדרי תימן - הם הכוכבים שהם בפאת נגב הגלגל הגדול ובעבור היות היישוב בפאת שמאל ולא יראו אותם הכוכבים, על כן קראם חדרי כאלו הם במקום נחבא.

פסוק יא
ויחלוף - יהלוך. וכן: חלף הלך לו.

פסוק יב
הן יחתוף - ישחית, כמו כחתף תארוב:

פסוק יג
עוזרי רהב - אנשי הממשלה.

פסוק יז
ישופני - כמו: ישופך ראש.

פסוק יט
מי יועידני - כמו: מי כמוני ומי יועידני:

פסוק כא
לא אדע נפשי - בתימה, או לא אדע רע לנפשי.

פסוק כג
למסת נקיים ילעג - הלועג, והפך הדבר כי יתן המקום הארץ ביד הרשע שיכסה פני שופטיה, וענינו כמו: ופני המן חפו, שלא יוכלו לשאת פנים.

פסוק כד
מי הוא - יכזיבני.

פסוק כו
אבה - יש אומרים: שם מקום, או שם נהר שוטף. ויש אומרים: פירות, כמו: ואנביה שגיא והראשון נכון.
יטוש - אין לו ריע במקרא ופירושו: יעוף, לפי העניין:

פסוק כז
אעזבה פני - כעסי כמו ופניה לא היו לה עוד.
ואבליגה - ואתחזק כמו: המבליג שוד.

פסוק כח
עצבותי - מן בעצבון.

פסוק לא
ותעבוני שלמותי - רבים פירשו בו, מפאת החבורות והשחין. והנכון בעיני: שהוא דרך משל, כי שלמותי היו מתעבות אותי ומרשיעות והוא כנגד אם התרחצתי במי שלג.

פסוק לה
כי לא כן אנכי עמדי - אינני עם נפשי כמו שחשבתם.

פרק י

פסוק א
נקטה נפשי - אם עזבתי שלא אדבר, או דברתי כעניין החרשתי בלו עצמי בשאגתי.
אעזבה - יש אומר: שהוא מן עזוב תעזוב עמו. והקרוב אלי: שהוא כמשמעו.

פסוק ג
ועל עצת - כאילו הופעת על עצת רשעים.

פסוק ז
על דעתך כי לא ארשע - ואם רשעתי לא אוכל להינצל, כי אתה היוצר.

פסוק ח
עצבוני - רובי המפרשים אמרו: כי עצבוני הוא מלשון קדר בראו מיתרי הגוף ופי' ותבלעני, שהוא מן כסוי על הקרבים המכוסים. והנכון בעיני: שפירוש ידיך כמו: יד ה' הויה.
ועצבוני – כמשמעו.
גם ויעשוני - כמו הנני עושה את כל מעניך ועשותם רשעים. גם ותבלעני כמשמעו.

פסוק י
תתיכני - כמו: כהתוך כסף.

פסוק יב
ופקודתך - היא הפועלת והוא כמו צוויך.

פסוק יג
ואלה - עניינו על השגגות. והעניין, אחר שעשית עמי כל זה החסד, מה לך צפון עמך שגגותי.

פסוק טו
שבע קלון - יחסר מלת אני.

פסוק טז
ויגאה - יחזור על עניי שכל יום ויום יתגבר.
ותשב - פעם אחר פעם כעניין: אך בי ישוב.
תתפלא בי - תראה פלאיך בי.

פסוק יז
עדיך - הם הנגעים שיעידו.
חליפות וצבא - הולכות ועומדות, כמו: הלא צבא, והעניין שהם עתה בזמן הזה ועניינו על התלאות.

פסוק כ
ושית ממני - הרף ממני כמו ונשתו מים.
ואבליגה - ואתחזק.

פסוק כב
עיפתה - חשך וכמוהו עושה שחר עיפה.

סדרים - הם מערכות הכוכבים. ותרגום: יערוך יסדר.

פרק יא

פסוק ב
הרב דברים לא יענה.

פסוק ג
בדיך - כמו כזביך, מן אשר בדה מלבו.

פסוק ו
כפלים - שלא ידעו בני אדם.

ישה - ישכח. ויש אומרים: שהוא מן: כי תשה ברעך, על עניין רחוק.

פסוק ח
עמקה - על עצת המקום, או ישוב לתושיה.

פסוק י
אם יחלוף - כמו: כל בני חלוף:

ויקהיל - הוא הפך.

פסוק יא
וירא און ולא יתבונן - יראה האון ואינו צריך להתבונן.

פסוק יב
נבוב - כמו: נבוב לוחות.

ילבב - יקנה לב שהיא החכמה, כמו: קונה לב.

ועיר פרא - כמו עיר, ופרא הוא האדם כאשר יולד, וכמוהו ככבש אלוף. אמר ר' משה: כי, חלד. כמו חלודה בלשון רבותינו ז"ל והעניין כי תשוב החלודה ותאיר יותר מצהרים. והנכון: כי חלדך פירש זמנך יקום, ועניין יקום יעמוד כמו וקם הבית.

תעופה - יש אומרים: תסתכל. וכן: התעיף עיניך בו. ואחרים אמרו:כי תעופה מן עיפה והוא נכון. והעניין, אם עשית תשובה - יעמוד חלדך כשמש צהרים, ובעת החשך תשוב כבקר, כעניין ישוב לימי עלומיו, תתחדש כנשר נעורייכי.

פסוק יח
וחפרת - כאילו חפרת סביבותיך, כמו שיעשו סביבות חומות המדינה.

פרק יב

פסוק ב
אמנם כי אתם עם תמות החכמה - עמכם בעבור כסילותכם כעניין: נסרחה חכמתם.

פסוק ג
ואת מי אין כמו אלה - מי לא ידע בכל אלה.

פסוק ד
שחוק לרעהו - שבתי כאדם שהיה שחוק לרעהו והוא כשחוק לרעהו, והתימה שהיה זה ששב לשחוק, קורא לאלוה ויענהו.

פסוק ה
לפיד בוז - הלמ"ד נופל והוא מן: אם בפידו להם שוע, בעבור הפיד שבא לו שב בוז, כמו: ובוז משפחות במחשבת השאנן.
לעשתות - כמו: אולי יתעשת האלהים. אבדו עשתנותיו.
נכון למועדי רגל - וזה דבר יביא האדם שתמעד רגלו, כענין: ואני כמעט נטיו רגלי.

פסוק ו
ישליו - כי יראה שהם השודדים העושים החמס בפרהסיא בשלוה.
וישליו – ישמש עצמו ואחר עמו, כמו: יחי ראובן ואל ימות, שענינו ואל יהי מתיו מספר, מתיו כעניין: ואני מתי מספר:
בטוחות - ענינו משכנות בטוחות מן בטח.
לאשר הביא אלוה בידו - עובדי כו"ם שיעשה אלוהו בידו.

פסוק יב
ואורך ימים - טעמו ובארך ימים.
בי"ת בישישים – ישרת עצמו ואחר עמו כמו: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי.

פסוק טז
לו שוגג - הוא ידע שגגתו של האדם, או שישגה אחרים והם לא ידעו.

פסוק יז
שולל - כל אחד מהם יוליכם שולל מדעת כטעם וסר מרע משתולל.

פסוק יח
מוסר מלכים - כמו: מוסרות ומוטות.

פסוק כג
משגיא - מן אל שגיא.

ויאבדם - הפך משגיא.

שוטח - מן: וישטחו להם כמו פורש והעניין מפיץ ומפזר.

וינחם - הפך הענין.

פסוק כד
ויתעם - בעצת תהו.

פרק יג

פסוק ח
אם לאל תריבון - אם בעדו כמו: ואמר פרעה לבני ישראל.

פסוק יא
הלא שאתו - אשו כמו: והמשאת החלה, או כענין רומה על השמים.

פסוק יב
משלי אפר - זכרו כי אתם נמשלים לאפר.

פסוק יז
ואחותי - האל"ף מקום ה"א והוא מן: אחוה דעי אף אני.

פסוק כא
כפך - מכתך, בעבור היות המכה הידועה מבן אדם בכף וכמוהו: הנה יד ה' הויה.

פסוק כה
תערוץ - תפחיד, או התגבר עליו והראשון נכון.

פסוק כו
מרורות - מן מרי.

פסוק כז
בסד - כמו: ושדת אותם בסיד שיראו בו כל ארחותי. ורבינו האי ז"ל אמר: שהוא כבל מדברי רבותינו ז"ל.

על שרשי רגלי - על עיקרי רגלי תשים חק וגבול והוא רמז לבן אדם.

פרק יד

פסוק ד
מי יתן טהור - ענייננו כענין: הן בעון חוללתי כי האדם נברא מדבר טמא.

פסוק ה
אם חרוצים - כבר גזרת עליו גזירה כמה יחיה וחרצת משפטו ושמת לו חקים וגבולים לא יוכל לעוברם.

פסוק ו
שעה - הרפה, כמו: שעו מני.
ויחדל - ישמח בחלדו, כמו: כל יושבי חלד, או ויחדל מהתרעם:
עד ירצה - ישלים, כמו: והרצה את שבתותיה.

פסוק ז
יחליף - יעשה מה יהיה חלף לו.

פסוק ט
קציר - סעיף, כמו: תשלח קצירייה עד ים.

פסוק יא
אזלו מים - כן דמה האדם.

פסוק יד
כל ימי צבאי - זמני.
חליפתי - מיתתי מן והאלילים כליל יחלוף או הליכתי כמו חלף הלך לו, כי הנולד יקרא בא, והמת נקרא הולך, כמו דור הולך ודור בא. אנכי הולך בדרך כל הארץ.

פסוק טו
תקרא ואנכי אענך - לקחת נפשי אין בי כח למאן.
תכסוף - כאילו תתאוה לראות מעשה ידיך והיא הנשמה, כענין: כי רוח מלפני יעטוף.

פסוק טז
לא תשמור - רק על חטאתי וכמהו: אין טוב באדם שיאכל ושתה, כאשר פירשתי בספר קהלת.

פסוק יז
ותטפול - כמו טפלו עלי:

פסוק יח
הר נופל - יש אומרים: שהוא מן הנפילים. ויש אומרים: נופל ויבול.

פסוק יט
אבנים - המים הם משחקים האבנים בזמנים רבים.
ספיחיה - ישוב לשבולת המים והעניין ישטפו גליה עפר, כן תקות האנוש האבדת במותו:

פסוק כ
תתקפהו - תתגבר עליו ותשנה פניו.

פסוק כא
יכבדו - מלשון כבוד וכמוהו: למען שמי יכבד ה'.
ויצערו - הוא הפך הדבר.

פסוק כב
אך בשרו עליו יכאב - ענינו ימס וירקב וישחת כמו: וכל החלקה הטובה תכאיבו באבנים,
ופירש עליו על עצמו ודרך הדרש ידוע ובשרו הוא גופו, וכמוהו רבים בקהלת.

פרק טו

פסוק ב
החכם יענה דעת קדים - רוח קדים.

פסוק ג
יסכון - יועיל, כמו לא יסכן גבר.
ויש אומרים: יסכון – ילמד.

פסוק ה
יאלף - ענייננו פיך ילמד בן אדם ויודיענו עונך.

פסוק ח
ותגרע אליך - המגרעת היתה לחכמה והצטרכ' אליך, או תשים החכמה אצלך גרועה ותהיה התי"ו לנוכח.

פסוק י
כביר - גדול. וכן הוא בלשון קדר.

פסוק יא
לאט - דבר בלאט עמך, כמו בסתר.

מה יקחך לבך - מה ראיה תקח, כמו: ויקחו האנשים מצידם, או הוא מן יערף כמטר לקחי.

פסוק יב
ירזמון עיניך - אין לו חבר והפוך בלשון קדמונינו ז"ל.

פסוק יג
כי תשיב אל אל רוחך - כעסך, כמו: כל רוחו יוציא כסיל.

פסוק כ
מתחולל - מן חיל כיולדה.
ומספר שנים - שיוקם בהם ממנו.

פסוק כא
קול פחדים - באחריתו.

פסוק כד
תתקפהו כמלך - שהוא מוכן להכנס במלחמה ואין לו דומה. ויש אומרים: כי יסובוהו צרות כהקף הגלגל סביבות הכדור, שהיא הארץ ויהיה כמו כדור אל ארץ, וכ"ף כדור נופל, וכ"ף כידור שורש והוא רחוק.

פסוק כו
בעבי גבי מגיניו - ישוב על עובי הצואר.
ומגיניו - הם העצמות על דרך משל.
וגבי - הם המיתרים.

פסוק כז
כי - חלבו כסה פניו וכאילו יצטרך לעשות פימה עלי כסל להוציא מהחלב, וזהו דרך משל כי בתחלת יעשיר הרשע ובסוף להפך כענין בפרח רשעים כמו עשב, ובסוף: ישכון ערים נכחדות. ויש אומרים: כי יבחר מקום אין שם יישוב להתבודד בו להרע, שהיו מעותדים כמו עתידים להיותם גלים כמו: גל אבנים. וכן: גלים נצים.

פסוק כט
חילו - עשרו כמו עשה לי את החיל הזה.
יקום - יעמוד.
מנלם - הדבר השלם שלהם ופי' יטה כמו: נוטה שמים וכמוהו, כנלותך כהשלימך:

פסוק ל
ויסור - אפילו ברוח פיו.

פסוק לב
בלא יומו תמלא - רובי המפרשים אמרו: שהאל"ף במקום למד הכפל והוא מן וקטפת מלילות ומלשון רבותינו מוללו ומריח בו:
וכפתו - מן: כפה ואגמון.

פסוק לג
יחמס - כמו ויחמוס כגן סכו נחמסו עקביך ועניינו יתפזר.

פסוק לד
ואש אכלה - דמה אף אלהים לאש, בעבור שהרו עמל.

פסוק לה
ובטנם - רמז למחשבותיהם הנסתרות.

פרק טז

פסוק ב
שמעתי כאלה רבות - [ראה ג']

פסוק ג
[שמעתי כאלה רבות -] או מה ימריצך - מי יהיה תקיף ממך וינצחך.

פסוק ה
וניד - כמו תנודה והענין להוכיחם.

פסוק ו
מה מני יהלוך - לא יהלך כאבי.

פסוק ז
אך עתה הלאני - הכאב ולנגדו יאמר: השימות - המתאבלים עלי:

פסוק ח
ותקמטני - מלשון קשור מדברי רבותינו ז"ל, או כמו: אשר קומטו ולא עת והם קרובים.

פסוק ט
אפו טרף - ישוב אל צרי הבא אחריו.

פסוק י
יתמלאון - כמו: תמלאמו נפשי.

פסוק יא
ירטני - כמו: כי ירט הדרך לנגדי ואם הם שנים שרשים. ויש אומר: וע"י ועל מקום.
והקרוב כמשמעו.

פסוק יג
רביו - כמו השמיעו אל בבל רבים.
מררתי - הוא כנגד הכבד.

פסוק טו
עלי גלדי - עורי והוא מלשון קדר.
ועוללתי - כמו והעלתי וכמוהו במעל ידיהם. ויש אומרים: שהוא מן עול והוא יותר נכון.

פסוק טז
חמרמרו - בלשון קדר התאדמו ברוב החום, או הוא מן יהמו יחמרו מימיו.

פסוק יח
ארץ אל תכסי דמי - כמו און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' אכן שמע אלהים ה' וכן:
ותפלתי זכה ואת ארץ - אם אכזב אל תכסי דמי.
ואל יהי מקום לזעקתי - לא תמצא זעקתי מקום.
ויש אומרים: ארץ - גלי חמסי ואל יהי מקום שתעכב שם זעקתי, אלא תעלה מיד.

פסוק כ
דלפה - כמו תזל וכמוהו: ידלוף הבית:

פסוק כב
כי שנות מספר - דבר שיש לו מספר במהרה:
יאתיו - ישלמו.

פרק יז

פסוק א
נזעכו - מהענין יתפרש שאין לו חבר במקרא.

פסוק ב
אם לא התולים עמדי - יתרעם על חבריו שיאמרו התולים.
ובהמרותם תלן עיני - לא אישן עד שימררו חיי, או מן סורר ומורה, כמו: כל איש אשר ימרה את פיך.

פסוק ג
שימה נא - חזר למקום.
ערבני - ערוב אותי מן ערב את הנער.
מי הוא - מחברי לידי יתקע.

פסוק ד
צפנת - הסתרת והתעלמת וכסית.
לא תרומם - אותם, ומי יגיד לרעיו חלקותם נקום ממנו ועיני בניו תכלינה.

פסוק ו
והציגני - יאמר על הכאב. ויש אומרים: על אליפז.
למשול - להיות למשל ולשנינה.
ותפת לפנים - כמו מקום התפת לפני בני אדם ועיניהם. ויש אומרים: כי התי"ו האחרון נוסף והוא כמו תוף.

פסוק ז
ויצורי - הם האיברים הנוצרים.

פסוק יא
זמותי - מחשבותי ובלשון קדר, דבר שיקשור וזהו קשר המחשבה.
מורשי לבבי - כפי העניין שעיפים. והכהן ז"ל אמר: שהוא מן את מורשיהם בדרך רחוקה.

פסוק יב
לילה ליום ישימו - חבריו.

פסוק טז
בדי שאול - כמו סעיפי שאול על דרך משל, כאילו השאול עץ למטה כמו: ותעש בדים והראוי להיות אל בדי שאול תרדנה הנבראות, או ישוב תרדנה על בדי כי בדי השאול תפולנה ותרדנה וכאילו האדם על סעיפי השאול.
נחת - יש אומרים: ירד או נחת, כמשמעו, כי יחד יש לנו על עפר נחת.

פרק יח

פסוק ב
עד אנה תשימון קנצי למלין - הנו"ן נוסף. והנכון שאין לו דומה ועניינו רוב.

פסוק ח
כי שולח ברשת ברגליו - פי' כי רגלי שולחו ברשת.

שבכה - בלשון קדר, כמו: רשת והוא כענין מסובך.

פסוק ט
יאחז - הפח בעקבו יתחזקו עליו הצמאים והכהן נ"ע אמר: הבתולות. ואחרים אומרים: בלשון קדר אבנים הפך, כי עם אבני השדה בריתך.

פסוק יב
יהי רעב אונו - כמו: בן אוני והעניין שישבע ממנו.
לצלעו - כמו: ולצלע המשכן.

פסוק יג
בדי עורו - סעיפי עורו על דרך משל.
יאכל בדיו - הם בניו.
בכור מות - חוזק או ראשית והעניין שיבכר המות בבאו.

פסוק יד
ותצעידהו - עצתו ותקותו.
למלך בלהות - לגדול שבבלהות.

פסוק טו
תשכן באהלו - חיה זרה.
מבלי לו - מבלי שידור הוא שם.
יזורה - יפורש. וכן ואתכם אזרה בגוים.

פסוק יח
ינדוהו - ירחיקוהו כמו נדה.

פסוק יט
במגוריו - המקומות שהיה גר שם.

פסוק כ
נשמו אחרונים - רשעים כמוהו.
וקדמונים - הם חבריו.

פסוק כא
וזה מקום לא ידע אל - עול ישרת עצמו ואחר עמו. וכן הוא: וזה מקום עול לא ידע אל.

פרק יט

פסוק ב
עד אנה תוגיון - מן יגון.

פסוק ג
זה עשר פעמים - אמר הגאון רב סעדיה ז"ל: בין בדברי איוב ותשובת חבריו הם עתה עשר פעמים. והנכון בעיני: שהוא כמו ואפו עשר נשים בעבור היות חשבון עשרה סך חשבון.

פסוק ה
עלי תגדילו - נפשותיכם.

פסוק ו
ומצודו - ענינו מצודתו.

פסוק י
ויסע כעץ - כאשר יוסע העץ ממקומו.

פסוק יב
ויסולו - מן סלון ממאיר כמו: הנני שך את דרכך בסירים מן כמשוכת חדק. וכן: דרכי סורר מן סירים.

פסוק יח
עוילים - נערים, או רשעים בעלי עול.

פסוק יט
וזה אהבתי - זה שאהבתי כולם נהפכו בי.

פסוק כ
ואתמלטה בעור שני - העניין לא נמלטתי אלא כמו: שני בעור.

פסוק כב
כמו אל - הוא הקדוש.

פסוק כד
לעד בצור יחצבון - היה מתאוה שיחצבו במקום שלא ימחו, והתאויתי שאדע שגואלי שדיבר בשבילי, טוב הוא היום בחיים, או יהיה אחרון שיולד.

פסוק כו
ואחר עורי נקפו זאת - כמו: ונקף סבכי היער וענין זאת עצמי ועורי ובשרי.
אחזה אלוה - הנגעים שיחדש עלי.

פסוק כח
כי תאמרו - היש בכם שיאמר מה נרדף לו.
ושרש דבר - רע, יש לכם לגור מפני חרב.

פסוק כט
כי חמה - בעבור עונות יבא חרב.
למען תדעון שדון - כמו דין, שיש דין.

פרק כ

פסוק ב
לכן שעפי חושי בי - מהירותי להשיבך.

פסוק ג
כי מוסר - כלמה שמעתי ממך ורוח תבונתי תעניני.

פסוק ז
כגללו - מן: כאשר יבער הגלל עד תמו.

פסוק ח
ויודד - כמו ירוחק.

פסוק ט
שזפתו - ראתהו, כמו: ששזפתני השמש.

פסוק י
בניו ירצו דלים - הפירוש נכון שהוא מן רצון ובמה יתרצה, כי בניו יוצרכו לרצות הדלים שגזל. ועוד שיתכן, שבימיו תשבנה ידיו אונו, כמו הונו, כמו: מצאתי און לי, ואמון כמו המון:

פסוק יא
עצמותיו מלאו - חטאת עלומיו.

פסוק יב
יכחידנה - שיעשה דבריו בסתר.

פסוק טז
ראש פתנים יינק - הפך נהרי נחלי דבש וחמאה ושניהם על דרך משל, כעניין: שרש פורה ראש ולענה ובסוף משיב כל מה שיגע בו בחיל תמורתו, שבא לו הדבר הפוך.

פסוק יט
עזב דלים - במותו.

פסוק כ
בחמודו - שחמד והתאוה הוא לא השאיר כלום.

פסוק כא
יחיל - יקוה.

פסוק כב
במלאת שפקו - כאשר יגיע לכל מה שיספיק לו, אז יצר לו ויד העמלים תבואנו כעניין בפרוח רשעים. ויש אומרים: בהגיע יום מפלתם. וכמוהו: תחת רשעים ספקם. כמו: ויספק את כפיו הכה.

פסוק כג
בלחומו - בבשרו. ויתכן היות בלחומו כמשמעו, כמו: יהי למלא בטנו.

פסוק כד
תחליפהו - כמו: כליל יחלוף. ויש אומרים: כמו: וחלפה רקתו.

פסוק כה
שלף - ישלוף החץ מהאשפה ויצא מתוכה, וכמו ברק ירוץ כן יבואו אימים עליו פתע פתאום.

פסוק כו
תאכלהו אש לא נפח - כדי שיעונה ולא תצא נפשו במהרה:

פסוק כח
יגל - יגלה ממקומו.
יבול ביתו - כנהרות נגרות. ויתכן שיחסר עם ביתו, או יבול אנשי ביתו ויאמרו בני אדם זה חלק אדם רשע.

פרק כא

פסוק ב
שמעו - שמוע.

פסוק ג
שאוני - מעט.

פסוק ו
פלצות - כמו: ועמודיה יתפלצון.

פסוק ז
עתקו - כמו: שמנו עבו כמו: יצא עתק מפיכם. הון עתק.

פסוק י
עבר - לשון הריון.

יגעיל - מלשון רבותינו ז"ל: מגעילן ברותחין. והעניין שיקפא זרע הקרי.

פסוק יא
עוליהם - מן: עול ימים.

פסוק יב
ישאו - קול בתוף וכנור.

פסוק יג
וברגע - בלא עינויים.

פסוק טו
כי נפגע בו - כמו: ואל תפגע בי, לשון בקשה.

פסוק טז
הן לא בידם טובם - רק מהמקום ניתן להם, אף על פי שעצתם ודבריהם רחקו מני:

חבלי אף יחלק להם - הפך: חבלים נפלו לי בנעימים. ויש אומרים: מן חבלי יולדה והראשון נכון.

פסוק יט
אונו - רשעו כמו מחשבות אונך כטעם: פוקד עון אבות.

וידע - כמו: וידע אלמנותיו.

פסוק כ
יראו עיניו - כל אחד ואחד מבניו.

כידו - כמו אידו מן העניין ואין לו חבר.

פסוק כא
כי מה חפצו - מה יועיל לו כל מה שהשאיר אחריו.

חצצו - כמו: לא יחצו ימיהם.

פסוק כב
הלאל ילמד דעת - כאילו לא ידע המקום מה יעשה.

פסוק כג
שלאנן - הלמ"ד נוסף.
עטיניו - בלשון ישמעאל, המקום שיברכו עליו הגמלים על המים.

פסוק כד
ישוקה - כאילו ישוקה תמיד ממשקה, על כן לא ייבש.

פסוק כז
תחמסו - מן חמס.

פסוק כח
בית נדיב - בעל ממון ואיננו צדיק.

פסוק כט
תנכרו - כמו תכירו.

פסוק ל
ליום איד - ליום חשך. וקרוב ממנו: ואיד יעלה מן הארץ כענין יום ענן וערפל:

פסוק לא
מי יגיד על פניו דרכו - חוזר למקום והענין מי הגיד לו דרכו להיות כן והוא יעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו. ויש אומרים: שהוא דבק והענין על מחשבת הרשע שיעשה מה שירצה ואין מי ישלם לו.

פסוק לב
ועל גדיש ישקוד - אמר רב האיי ז"ל: שהיא הקובה שעל הקבר כמנהג ארץ ישמעאל. והקרוב שהוא עפר והדומה לו ואין לו חבר.

פסוק לג
רגבי נחל - בלשון ישמעאל מקום חפירות הנחל והוא קרוב, בעבור ורגבים ידובקו.
ואחריו כל אדם ימשוך - שימותו אחריו ואין מספר למתים שלפניו.

פסוק לד
ותשובותיכם - כן ענינו נשאר מעל בתשובותיכם מן ומעלה מעל.

פרק כב

פסוק ב
הלאל יסכן גבר - יועיל כמו הוכח בדבר לא יסכון. ויש אומרים: ישען ועניינו הישען האדם במעשיו על המקום, או ישען אדם משכיל על המקום ועל הגבר, רק כפי מעשיו.

והקרוב שהוא כמו יוכיח. וקרוב ממנו הסכן נא עמו ושלם. והעניין הלאל יוכיח גבר, או יוכיח בין שניהם משכיל.

פסוק ט
וזרועות יתומים ידוכא - כל אחד מהזרועות.

פסוק יא
או חשך לא תראה - חשבת שאתה בחשך לא תראה.
ושפעת מים - פירש שפעת רוב, וכמוהו: שפעת גמלים כן חשכת:

פסוק יג
הבעד ערפל - מסתר ערפל.

פסוק יד
וחוג שמים - על חוג השמים יתהלך ולא ידע מה יעשה למטה בארץ.

פסוק טו
האורח עולם תשמור - אורח העולם הם האומרים: כן היה העולם ואיננו חדש.

פסוק טז
קומטו - נכרתו בלא עתם.
נהר יוצק יסודם - הם אנשי דור המבול, ששב הארץ שהוא יסוד בני אדם, כמו נהר שיוצק.

פסוק יט
יראו צדיקים - על נח ועל בניו.

פסוק כ
אם לא נכחד קימנו - רובי המפרשים אמרו: שהוא קימנו בקמץ קטן שהוא צר"י תחת המ"ם. והנכון: שהוא חסר דגש והוא קיימנו וכמוהו ודיגום. אם לא נכחד הנקי הנזכר למעלה, הוא קיימנו בעולם והענין, כי אנחנו עדים שלא מת הנקי.
ויתרם אכלה אש - אנשי סדום.

פסוק כא
הסכן - הרגל או התוכח.
ושלם - תהיה בשלום.
בהם - תהיה בין טובים או בין רעים, תבוא לך טובה.

פסוק כד
בצר - כמו כסף.

ובצור נחלים - זהב אופיר.

פסוק כה
והיה שדי - יהיה תקיף, כמו: כקול שדי.
בצריך - כספך.
וכסף תועפות לך - הענין כפול על המנהג ותועפות אומץ ותוקף כמו: ותועפות הרים לו.
כתועפות ראם לו.
ויש אומרים: והיה שדי בצריך - כמשמעו, כמו: עמו אנכי בצרה והראשון יותר נכון, להדביקו בסוף הפסוק.

פסוק כט
כי השפילו - כי הנה אתה תורה, כאשר שפלו הרשעים, תאמר אתה גוה כמו גאה.
והעניין: כי הגאוה השפילה אותם כעניין לפני שבר גאון.
ושח עינים יושיע - המקום: גם ימלט אי נקי. יש אומרים: שהוא חסר שי"ן וענינו איש נקי וזה רחוק, לכן פירושו: שהמקום יושיע שח עינים, שהוא אדם אחד. גם ימלט אי נקי, כמו: יושב האי הזה והפך: ארץ כי תחטא לי.
ונמלט בבור כפך - ונמלט תהיה בבור כפך.

פרק כג

פסוק ב
גם היום מרי שיחי - מורה הוא שיחי מכל השיחות, כענין עני ישראל מורה מאוד וענינו משונה.
ידי - מכתי, כמו: ידי לילה נגרה, ולא תדמה, והענין שמכתי יותר כבדה מאנחתי.

פסוק ג
ואמצאהו - על המקום.
עד תכונתו – עד תכונת מקומו.

פסוק ו
לא אך הוא ישים בי - כמו וישימו וישכילו, אין משים בי אלא הוא.

פסוק ז
שם - יראה ישר נוכח.
ואפלטה - נפשי לנצח ולא הייתי מתפחד, לכן לא אוכל למצוא אותו.

פסוק ח
הן קדם אהלך - מזרח.
ואחור - מערב והוא ברא פאת שמאל ולא אוכל לחזותו שם.

פסוק ט
והוא יעטוף ימין - ולא אראנו ולמה הייתי מפלט נפשי משופטי ממנו, שהוא שופטי.

פסוק י
כי ידע דרך עמדי - הדרך שהיה עמדי ולא אטה ימין ושמאל.

פסוק יב
מצות שפתיו - עשיתי.
ולא אמיש - והיה חוקי לצפון, אמרי פיו - והעניין שהיו צפונים בלבי ולא יזוזו משם.

פסוק יג
והוא באחד - יש אומרים: שהבי"ת נוסף והאמת שאיננו נוסף ולא אוכל לפרש, כי יש בו סוד גדול.

פסוק יד
כי ישלים חוקי - ימלא החוק שגזר עלי.

פסוק יז
כי לא נצמתי - היה מתאוה שיכרת וימות, כאשר היה בחשך קודם שיצא לאויר העולם.

פרק כד

פסוק א
מדוע משדי - רובי המפרשים יפרשו:
שדי - במקום הזה שדד וכן פירושו: למה לא נצפנו עתים משדי.
ויודעיו - לא יראו הימים, והעניין אילו נצפנו עתים משדי לא הייתי מתרעם עליו, כי יודעיו לא ידעו מה יהיה, אלא הוא שידע העתים שיעשו בהם הרשעים, הרשע למה יחריש.

פסוק ב
גבולות ישיגו - כמו: לא תשיג גבול רעך.

פסוק ד
יחד תבאו - מפניהם.

פסוק ה
והם כמו פראים במדבר - מן הערבה יבקש לחם לנעריו, לא מן היישוב.

פסוק ו
בלילו - שאיננו לו.
ילקשו - ענינו יכרתו הלקש, כמו מסעף פאורה יכרית הסעיף.

פסוק ז
ערום ילינו - פועל יוצא, יפשטו הערום עד שילין בלי לבוש.

פסוק ח
מזרם הרים - על הערומים ידבר, שיחבקו הצור בשביל שאין להם מחסה וירטבו מהזרם, היורד מן ההרים.

פסוק י
ורעבים - ומרעבים נשאו עמר.

פסוק יא
יצהירו - יעשו היצהר והוא שמן זית, שיצהר כצהרים בעבור הנר.
ויצמאו - אחרים והם בעליהם.

פסוק יב
מעיר מתים - הם בני אדם יצעקו מעיר.
ואלוה לא ישים תפלה - לא יעשה זה חנם ושוא.
תפלה - כמו תפל.

פסוק יג
במורדי אור - השם שהוא אור המאורות.

פסוק יד
לאור יקום רוצח - בדרכים. ויש אומרים: שהוא כמו חשך. ואמרו: כי כמהו: ולילה אור בעדני ואיננו, כי אם אור ממש.
ובלילה יהי כגנב - יורה עליו, ודמה הגנב לנואף שיעשה דבריו ועבירותיו בסתר, כאילו ישים סתר בפנים שלא יראו, כאלו יחתמו היום שלא יראו בו. ומה שכרם? שהמקום ישוב להם הבקר כצלמות, כי יכיר עליהם בלהות וישים אותם כדבר שהוא צף על פני המים, כאשר ינוד הקנה.

פסוק יח
תקולל חלקתם ולא יפנה - אחד מהם.

דרך כרמים - ויאבדו מהעולם הם וחלקתם וכרמיהם, כמימי השלג שיגזלו אותם.
צייה גם חום - ולא יראה השלג שהיה בעולם, כן ירדו אל שאול והם חוטאים.

פסוק כ
ישכחהו רחם - אמו ותמתק לו רמה יותר.

פסוק כא
רועה עקרה - מן תרועם, בעבור שהיה רועה עקרה לא תלד. וזכר העקרה, בעבור שאין לה בנים שיעזרו אותה ואלמנה שאין לה בעל. ועוד: שמשך אבירים בעלי כח בכחו, והוא שידע כאשר יקום ממטתו, שיתכן שימות.

פסוק כג
יתן לו לבטח - נתן לו המקום מה שרצה.
וישען - כי יוכל להינקם ממנו ועיניהו על דרכיהם.

פסוק כד
רומו מעט - אמר: אם התרוממו מעט כלם יאבדו.
והמכו - מן וימכו בעונם.
ככל - ככולם.

פסוק כה
לאל - ללא.

פרק כה

פסוק ב
המשל ופחד - הממשלה והפחד עמו וממנו.
עושה שלום במרומיו - שאין בהם מלחמה, כי כולם טוב והרע הוא במטה לארץ, ואלה הדברים צריכין פירוש.

פסוק ה
יאהיל - יש אומרים: כי האל"ף נוסף, מן: לא יהלו אורם.

פרק כו

פסוק ב
מה עזרת ללא כח - התעזר מי שאין לו כח.

פסוק ד
ונשמת מי - והעניין ממי קבלת אלה הדברים שדברת.

פסוק ה
הרפאים - אפילו הרפאים שהם מתים, המקום יחוללם מתחת מים ושוכני האדמה, והעניין על גרגרי הזרע, כי בשאול שהוא מקום סתר יעשה חפצו.

פסוק ז
נטה צפון - הוא שנטה צפון, שהוא מקום יישובו של עולם על תהו.
תולה ארץ על בלימה - שתי מלות, כעניין כי הארץ תלויה באמצע הגלגלים.

פסוק ט
פני כסא - הוא השמים, כענין ה' בשמים הכין כסאו.
פרשז - אין לו חבר ועניינו: פרש והדומה לו.

פסוק י
עד תכלית אור עם חשך - עד מקום שהוא תכלית האור, שכל מה שיש למעלה, הוא אור ולמטה בהפך. ויש אומרים: שעניינו עד שיכלה האור והחשך, והראשון נכון בעיני.

פסוק יא
ירופפו - כמו ירפו. ויש אומרים: יתנועעו. ובלשון רבותינו ז"ל: רפפות.

פסוק יב
רגע – עניינו בקע.

פסוק יג
שפרה - הה"א נוסף ועניינו תקן מן שפר, או מן שפרירו, או הבי"ת במלת ברוחו נוסף ויחסר דגש מפ"א של שפרה:
נחש בריח - התנין אשר בים. ויש אומרים: כי הוא התלי, ונקרא נחש בעבור שהוא כמו מעות ובריח, שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה.

פסוק יד
שמץ דבר - כמו לשמצה.

פרק כז

פסוק ב
חי אל הסיר משפטי - נשבע חי אל שהסיר מן סורר, או הסיר כמשמעו, כל הימים שאחיה.

פסוק ד
אם תדברנה שפתי עולה - לא יחרף - לא יקטן לבי, כאדם שיש לו חרפה.

פסוק ו
[אם תדברנה שפתי עולה] - לא יחרף - לא יקטן לבי, כאדם שיש לו חרפה.

פסוק ח
ישל - יש אומרים: מן שלל. והקרוב אלי: שהוא מן של נעלך, כי ישל הנפש מעל הגוף.

פסוק טו
שרידיו - הבנים הנשארים מהחרב.

פסוק יח
בנה כעש ביתו - שתעמוד כעש מן עשה עש ושם נוצר על ביתו, כמו חומה שישמרנו בלילה.

פסוק יט
עשיר ישכב ולא יאסף - אף על פי שלא ימות.

פסוק כ
כמים - בפתע פתאום, כי כן דרך הנהרות.

פסוק כא
קדים - רוח קדים.

פסוק כב
מידו ברוח יברח - העניין יברח הונו מידו.

פסוק כג
ישפק - בני אדם עליו ועל ביתו כפימו.

פרק כח

פסוק א
יזוקו - כמו יזקקו והעניין, כי הכל תלוי במזל בני אדם, גם המקומות.

פסוק ב
ומאבן יצוק נחושה - והיה ראוי להיותו נחוש.

פסוק ג
אבן אפל - היא הארץ שהיא עיקר האופל, גם היא עיקר קדרות הלבנה, בשעה שתכדר בחצי החדש, בהיותה עם ראש התלי או הזנב.

פסוק ד
גר - יפרוץ המקום נחל שהוא גר והעניין מוגר כמים המוגרים, עד שנשכח מרוב שדרכו בני אדם.
דלו - כמו דללו וחרבו.
מאנוש - שנעו, שהם הולכים ונעים.

פסוק ה
ותחתיה - ויש ארץ שתחתיה נהפך.
כמו אש - כארץ גפרית והרי האש. ויש ארץ מקום ספיר אבניה. גם יש מקום לא נדע מה יש שם. גם לא ידעו עיט - הוא העוף.

פסוק ח
לא עדה - עבר תרגום אשר עבר בין הגזרים האלה, וכמהו: מעדה בגד ביום קרה.

פסוק ט
בחלמיש שלח ידו - המקום ויהפוך ההרים משרשיהם ויבקע יארים בצורים ובחלמיש.

פסוק י
וכל יקר - הם המים שיוציא מהצורים, והפך זה שייבש הנהרות.

פסוק יא
ופירוש מבכי – מרוץ וכמוהו נבכי ים.
חבש - יעצור כמו: ולא חובשו לא אהיה חובש.
ותעלומה יוציא אור - מה שהיה בתעלומות הנהרות יראו, כאשר ייבשו המים ועניין אלה הדברים שהמקום יעשה הדבר, והפך הדבר יתן טוב לרשע גם ישלם לו רע, אפילו מקומות הארץ משתנים ארץ תצמיח וארץ לא יעלה בה כל עשב, ולדעת עיקר אלה העניינים למה זה לא יוכל האדם לדעת תהום, אמר: אילו היה האדם יכול לרדת אל תהום לא ימצא זאת החכמה או למעמקי הים.

פסוק טז
תסולה - תערוך, וכמוהו המסולאים בפז.
בכתם אופיר - הוא הזהב.

פסוק יז
זכוכית - היא אבן יקרה זכה, או הדבר הידוע.
ותמורתה - ולא תמורתה.

פסוק יט
בכתם טהור - בעבור שאמר טהור, יורה שהוא זהב, כי אילו היה אבן יקרה מה ענין טהור?! והנה הוא כמו זהב טהור.

פסוק כב
אבדון ומות - הם המתים. הקדמונים אמרו לנו: כי גם הם שמעו מאחרים כי לא יוכל האדם לדעת אלה העניינים, וכי אם הבורא לבדו שברא הארבעה המוסדות והם: הארץ, השמים, והרוח, והמים, והם נזכרים בשני הפסוקים והוא יראה פלאים חדשים בדברי המטר, על כן אמר: בעשותו למטר חק.

פסוק כו
לחזיז - אומץ ותוקף הוא, וכמוהו: ה' עושה חזיזים.

פסוק כז
אז ראה ויספרה - אין ויספרה מן ויספר משה כי אם ממספר, או מן וללמדה ספר והעניין היא כתובה אצלו וכמוהו: יספר שחקים בחכמה.

פרק כט

פסוק ג
לאורו אלך - בחשך.

פסוק ד
חרפי - גדולתי בלי דומה, כי אם לפי העניין. ויש אומרים: שהוא מן: בחרפם בפלשתים שערכו מלחמה. ויש אומרים: שהוא מן חורף, ששם יחל הזרע.

פסוק ו
בחמה - חסר אל"ף והוא בחמאה, כמו בית שן ובמקום אחר בית שאן וזה על דרך משל.

פסוק ז
עלי קרת - שער הקריה.

פסוק יד
כמעיל - שהוא על הבגדים נראה לעין. וכן הצניף כן היה משפטי.

פסוק יט
בקצירי - סעיפי כמו תשלח קצירייה עד ים.

פסוק כ
וקשתי בידי תחליף - יש אומרים: כי אחליפנו מיד אל יד ולא תסור ממני. ויש אומרים: תחלוף, כמו: כל בני חלוף שהייתי מורה בה חצי ולא אחטיא. ואחרים אומרים: כי אני בידי הייתי מחליף הקשת ולא הוצרכתי לאחר. ויש אומרים: בידי תחליף ולא תכרת בכח ידי.

פסוק כב
לא ישנו - מן פעם שנית:
ועלימו תטוף - תזל כטל.

פסוק כג
ויחלו - מן יחל ישראל.

פסוק כד
ואור פני לא יפילון - ידוע כי השחוק יסיר אור פני המושל ואני הייתי משחק ומרוב פחדם לא היו מאמינים, כי אשחק ולא יפילו אור פני.

פסוק כה
אבחר דרכם - למעלה מדרכם כחכם שינחם אבלים. ולמה יראו לי עתה כח ידיהם והם חסרי כח.

פרק ל

פסוק ב
כלח - ימי הזקנה והעניין שהיו בתחלה בצער, עד שנס לחם ולא יודע מתי יזקנו.

פסוק ג
בחסר ובכפן - תרגום רעב.
גלמוד - מקום בלא יישוב.
העורקים - הנסים אל צייה תרגום וינס וערק ובלילה הם במקום שואה.

פסוק ד
הקוטפים - מן וקטפת מלילות.
מלוח - מן לחים.
עלי שיח - אפילו עלי השיח שהוא האילן וכמוהו: לשוח בשדה, ללכת בין שיחי השדה.

פסוק ה
מן גו - תרגום תוך ועניינו מתוך בני אדם יגורשו, בעבור חסרונם ויריעו בני אדם עלימו, כמו לגנב.

פסוק ו
בערוץ - במקום שיפחד אדם לרדת אליו.

פסוק ז
שיחים - אילנים.

ינהקו - כמו הפראים.

חרול - מן: כסו פניו חרולים והוא רוח.

יסופחו - מן: ונספחו על בית יעקב, יתקבצו ויאספו.

פסוק ח
נכאו - יותר נכאים ושפלים מן הארץ, או מאנשי הארץ, כמו: וכל הארץ באו מצרימה.

פסוק יא
כי יתרי פתח - הפך קשתי בידי.

ורסן מפני שלחו - בתחלה היה רסן להם, כמו לבהמות מפני פחדי ועתה שלחו רסן מפני. ויש אומרים: כי הסוס הזקן יסירו הרסן ממנו ויעזבוהו וישחקו בני אדם והנערים ממנו. וכן: ורסן מפני שלחו, והוא רחוק.

פסוק יב
פרחח - קטנים, כאשר הם פורחים.

רגלי שלחו - הם נתנו חוחים בדרך.

ויסולו - מן סלון ממאיר.

פסוק יד
כפרץ רחב יאתיו - התלאות והם ארחות אידם והתגלגלו עלי במקום שואה, והענין שאין עוזר לי.

פסוק טו
ההפך עלי - יש אומרים: כי בימים הקדמונים, אם באו עלי בלהות - תרדף נדיבתי פירש מזלי, ועניינו מזלי תרדפם כרוח הבלהות ותדחפם ותעבור ישועתי לבוא אלי, כעב במהירות.

פסוק טז
ועתה עלי תשתפך נפשי - והקרוב אלי: כי ההפך על כל בלהות וכל בלהות תרדף כרוח נדיבתי - והיא נפשי, כעניין: ורוח נדיבה תסמכני.
וכעב שעברה – כך עברה ישועתי ועתה על כן תשתפך עלי נפשי, כי יאחזוני ימי עוני.

פסוק יז
לילה עצמי נקר - ישוב אל עוני.
ועורקי - בלשון קדר גידי.

פסוק יח
ברב כח - העוני והכאב.
יתחפש לבושי - כלומר שלא אזכירנו, בעבור שיצר עלי.

פסוק יט
הורני לחומר - השליכני ונמשלתי לעפר ואפר.

פסוק כב
תשאני אל רוח - במחשבות כל הלילה תרכיב בנפשי דברים והתושיה שהיא כעין החכמה, תמוגגני כמו הגבעות תתמוגגנה, ופ"א אתה נשאתני ברוח והרכבתני ואדע באמת, כי תמוגגני הפך תרכיבני:

פסוק כג
כי ידעתי מות תשיבני ובית מועד - בית מזומן.

פסוק כד
בעי - כמו מעי מפלה והוא הקבר, והעניין כי אין מי ישלח ידו לעזרו בקבר, ובשעת הפיד הוא השבר לא יועיל השוע לנפשות, והוא הנדיבות והעניין: הממון ובעל השוע יקרא שוע בחולם, כמו: לא נכר שוע.

פסוק כה
לקשה יום - מי שהיה יומו קשה עליו.
עגמה - דאגה כפי העניין ואין לו חבר.
אח הייתי לתנים - כענין אעשה מספד כתנים והם חיות, יש להם קול משומם.

פסוק ל
שחר - מן שחור.

פרק לא

פסוק א
ברית כרתי - כאילו כרתי ברית עם עיני שלא יסתכלו מה שאין לי צורך, ואחר שלא אביט מה אתבונן על בתולה, והמסתכלים, מה חלק יבא להם ממעל ונחלה שיתן להם שדי.

פסוק ג
הלא איד לעול ונכר - כמו: ביום נכרו ועניינו מן נכר והוא רע, שלא הורגלו בו.

פסוק ה
ותחש - מן חושה.

פסוק ז
מאום - כמו מאומה.

פסוק ח
ישורשו - יכרת שרשם, כמו: ושרשך.

פסוק י
תטחן - דמה המשכב לשני טוחנות, נו"ן אחרין במקום מ"ם, כמו: לקץ הימין, קח לך חטין.

פסוק יא
פלילים - כמו: ונתן בפלילים, שיוקח הדין ממנו.

פסוק יב
תשרש - כמו שורשו.

פסוק טו
ויכוננו ברחם - אל אחד.

פסוק טז
ועיני אלמנה אכלה - שגזלתיה ויכלו עיניה, לאותו שגזלתי.

פסוק יח
מנעורי גדלני כאב - גדל היתום עמי.
אנחנה – שב אל האלמנה. ויש אומרים: כי מנעורי גדל עמי היתום ומבטן אמי אנחנה צדקתי, והראשון יותר נכון, בעבור שהוא דבק עם הפסוקים למעלה ולמטה.

פסוק כד
כסלי - משעני כמו: כי ה' יהיה בכסלך.

פסוק כו
אם אראה אור - הוא השמש.
וירח יקר - בחצי החדש.

פסוק כז
ויפת בסתר - כמו: פן יפתה לבבכם.
ותשק ידי לפי - מין ממיני עכו"ם, כי רובי הקדמונים טרם באו הנביאים היו עובדים שני המאורות, על כן אמר: גם הוא עון פלילי כי כחשתי לאל ממעל והעניין, שהוא למעלה מהמאורות.

פסוק כט
והתעוררתי - לשמוח.

פסוק ל
לשאול באלה נפשו - לקלל אותו.

פסוק לא
מי יתן מבשרו לא נשבע - בעבור שלא היה גר לן בחוץ, כי אם באהלי.

פסוק לג
אם כסיתי כאדם פשעי - כדרך בני אדם לכסות פשעם מבני אדם.
בחבי - כמו: חבי כמעט רגע.

פסוק לד
כי אערוץ - אפחד.
ובוז משפחות יחתני - והנבזה במשפחות יחתני ויפחידני.
כי יחתני - כמו: תחת אלהים.

פסוק לה
הן תוי - יש אומרים: שהוא חסר אל"ף והעניין כי אתאוה שיענני שדי. והנכון: שהוא כמו והתוית תי"ו והעניין כל מה שרשמתי, שדי הוא שיענני.
איש ריבי - שיריב בשבילי.

פסוק לו
אענדנו - כמו: ענדם, ועניו כמו אשים.

פסוק לז
מספר צעדי אגידני - כל דרכי הייתי מגיד לו לפנים.

פסוק לט
ונפש בעליה הפחתי - כמו: מפח נפש.

פסוק מ
באשה - מין ממיני החוח, כמו: ויעש באושים.

פרק לב

פסוק ב
הבוזי - מבני נחור אחי אברהם ואת בוז אחיו. ויתכן היותו בן ממשפחת האם, כמו יאיר בן מנשה, שהוא מבני יהודה כאשר מפורש בדברי הימים.
ממשפחת רם - והקרוב שהוא אבי עמינדב והוא מבני ישראל.
חרה אפו על איוב - על שצדק נפשו יותר מאלהים והרשיע המקום, בדברו ברוב צערו.

פסוק ג
ובשלשת רעיו חרה אפו - על שהרשיעו איוב, וכן אמרו לו: הלא רעתך רבה ירשיעך פיך ולא אני האורח עולם תשמור וכתיב כי הוא מתקון סופרים והאומרים כן ידעו מה שנעלם ממני.

פסוק ד
חכה את איוב - כמו: לכן חכו לי.

פסוק ו
זחלתי - פחדתי וממנו זוחלי עפר בעבור שיפחדו בני אדם מהם, כעניין האימים לפנים.
ויש אומרים: כי פירש זחלתי - שבתי לאחור וכן בלשון קדר. וזוחלי עפר נקראין כן, בעבור הפוך הלוכם מבני אדם.

פסוק ט
לא רבים יחכמו - ישמש לו ולאחר. וכן הוא: ולא זקנים יבינו.

פסוק יא
אזין - כמו אאזין.

פסוק יד
ולא ערך אלי מלין - אע"פ שלא ערך אלי מלין, תמה איך חתו ולא ענו עוד, על חברי איוב.

פסוק טו
העתיקו - יש אומרים: ולא העתיקו מהם, והעניין שלא דברו עד שיעתיק אדם דבריהם, או יהיה פירושו, העתיקו מן עתקו, שהמלים עתקו מהם.

פסוק יט
הנה בטני - על דרך משל כעניין בטנך תאכל ומעיך תמלא, כאובות חדשים. יש אומרים שהוא כדברי רז"ל: לא יכניס אדם ראשו תחת אובו. ורובי המפרשים אמרו: שהם נאדות, וזה נכון כי אל תפנו אל האובות, עיקר אמונתם כנאדות היא.

פסוק כב
כמעט ישאני - ישרפני, כמו: וישאם דוד והעניין אם נשאתי פני איש המקום לא ישמרני.

פרק לג

פסוק ג
ברור מללו - דבר ברור.

פסוק ו
הן אני כפיך - כדבריך ומחשבותיך עם האל, והעניין כפי איש ואיש לפי מהללו, כאילו אמר: אני כמוך.
קורצתי - נחתכתי, מן: קרץ מצפון.

פסוק ז
ואכפי - יש אומרים: כי פירושו דבר קשה וכמוהו: כי אכף עליו פיהו. ויש אומרים: שהם שתי מלות כמו: אכזר וחלכאים.

פסוק ט
חף אנכי - יש אומרים: שהוא כמו: כסוי חטאה והוא קרוב. ואחרים אומרים: שהוא חפוף בצדק כעניין צדק לבשתי וילבשני. ורובי המפרשים פרשוהו: לפי העניין כמו: זך.

פסוק י
הן תנואות - כמו: וידעתם את תנואתי.
ימצא - המקום.

פסוק יא
בסד - כמו: ושדת אותם בשיד.

פסוק יב
ירבה - יגדל, והעניין כי תאמר כי גדול האל מאנוש, ועניינו בעבור, שלא צדקת אענך שאראה לך גדולת המקום.

פסוק יד
לא ישורנה - על הנפש. ועניין ובמוסרם יחתום, אחר שייסרם יחתום גזר דינם.

פסוק יז
וגוה - כמו: ותאמר גוה והוא כמו גאה ויכסה הפך יראה, כי עיקר הגאוה ראיית העין.

פסוק יח
וחיתו - הנפש החיה.
בשלח - נשק, כמו: ואין משלחת במלחמה.

פסוק יט
ורוב עצמיו - במכאוב איתן, כי הראשון ישמש עצמו ואחר עמו והעניין כפול כמנהג.

פסוק כ
וזהמתו - כעניין יתעב ויבאש לו, וכן הוא בלשון קדר ואין לו חבר במקרא.

פסוק כא
יכל - כמו יכלה.
מראי - עד שלא יראה.
ושפו - כמו ואכות אותו טחון תרגום: ושפית יתיה.

פסוק כב
לממיתים - למלאכים הממיתים.

פסוק כג
אם יש עליו מלאך - להגיד לאדם. בעד אדם כמו: אמרי לי אחי הוא, מזה הפסוק תלמוד כי המלאכים הממיתים המבקשים נפש האדם רבים ומלאך אחד הוא פקיד עליו לשמרו, והמבין סוד מערכות הצבאות יודה כן.

פסוק כד
ויחוננו - המקום ויאמר אל המליץ פדעהו, כמו פדהו בענין ואין לו חבר במקרא. וכן: רטפש. ועניינו רך.

פסוק כו
וירא פניו בתרועה - כמו בשמחה.

פסוק כז
ישור - יסוב כמו ישור כשך יקושים על כן נקראת החומה שור, כמו: בנות צעדה עלי שור, בעבור שהם סובבות המדינה.
ולא שוה לי - ולא עשיתי השוה והעניין שיתודה נגד אנשים בפרהסיא.

פרק לד

פסוק ו
על משפטי - בעבור שאבקש משפט יאמרו כי אכזב.
אנוש חצ.- פירוש מחצי כענין אנושה מכתך.
בלי פשע - בלי עון, או הוא חצי אע"פ שלא יפשע, כעניין אל השערה ולא יחטיא והוא דרך משל.

פסוק ז
מי גבר כאיוב - מי שהוא כאיוב ראוי שישתה לעג כמים דרך משל, בעבור שארח לחברה, כאילו הוא עם חברת הרשעים כדברו.

פסוק ט
לא יסכן גבר - לא יועיל, כמו: הוכח בדבר לא יסכון.
ברצותו - כאשר יעשה רצון אלהים.

פסוק יג
מי הוא פקד עליו בארץ - או מי ברא תבל כולה.

פסוק יד
אם ישים - המקום אל בני אדם לבו, כעניין: וכי תשית אליו לבך, מיד יאסוף רוחו אליו כעניין והרוח תשוב.

פסוק טו
ויגוע הבשר - שהוא הגוף ואדם הנראה על עפר ישוב. ויש אומרים: אם ישים האדם אל המקום לבו, והוא רחוק.

פסוק יז
יחבוש - ימשול כדרך יעצור יורש עצר. וכן: לא אהיה חובש.

פסוק יח
האמור - הדרך מוסר הוא לומר למלך בליעל ולומר: רשע אל אחד הנדיבים. ואף כי אשר לא נשא פני שרים ולא נכר, כמו יכיר.

פסוק כ
רגע ימותו וחצות לילה - בעת המנוחה.
יגועשו - יזדעזעו כמו: ויתגעשו כי חרה לו.
ויעבורו - וימותו כעניין: חלף הלך לו כי הנולד בא והמת הולך ועובר.

ויסורו - וימותו האביר.
לא ביד - לא בכח ולא בחיל.

פסוק כא
כי עיניו - על כן אין לאיש לשום עוד על לבו. ופירש עוד: לעולם להלוך אל אל במשפט.

פסוק כד
ירוע - ישבר, כמו: תרועם בשבט ברזל.

פסוק כה
מעבדיהם - מעשיהם, כמו: ועבדיהם ביד האלהים.
והפך לילה - יהפוך אורם ללילה.

פסוק כו
תחת - במקום הרשעים ההם, כמו: ויספק את כפיו.
במקום רואים - כדי שיתיסרו אחרים.

פסוק כח
להביא עליו צעקת דל - שגזלו אותם הרשעים.

פסוק כט
והוא ישקיט ומי ירשיע - יניע כעניין נצוח וכמוהו: ובכל אשר יפנה ירשיע, והעניין הפך ישקיט כי בשעת הנצוח יתנועעו בני אדם, הלא תראה יאמר והרשעים כים נגרש כי השקט לא יוכל.
ויסתר פנים - הפך ישקיט אז יתעוררו כל המלחמות.
על גוי - על אומה גם על אדם לבדו, ולא ימליך אדם חנף אלא ממוקשי עם, כדי להנקם מהם.

פסוק לא
כי אל אל - היוכל אדם לומר נשאתי אלו החלאים לא אחבל, עוד לא אשחת כמו וחבל את מעשה ידיך, והעניין היוכל אדם לומר די לי, לא ארצה יותר.

פסוק לב
בלעדי - אשר אחזה.
אם און פעלתי - בדבורי.

פסוק לג
המעמך ישלמנה - רובי המפרשים השתבשו בפסוק זה. יש אומרים: המעמך ישלם חסרון דעתי, כי מאסת דברי. ויש אומרים: המעמך היש כח עמך להשלים עמך הרעה

לעשות שלום, כי אתה תבחר דברי אם אומר אמת. והנכון בעיני: שהוא כן, המעמך ישלם הרעה או הטובה.
כי מאסת - והעניין: יש אנשים שיאמרו לא ארצה לסבול הרעה בעבור טובה גדולה שיהיה שכרה, כעניין לא הם ולא שכרם:
כי אתה תבחר ולא אני - ולמה תבחר אתה, שמא אני ארצה לסבול מעט רע בזמן קצוץ, בעבור טוב רב בימים אין קץ להם.

פסוק לו
אבי - יש אומרים: שהוא כמו אבה, כמו רצוני. והקרוב אלי: שיאמר אבי למקום ויחסר סימן הקריאה, אם יבחן איוב לעולם באמת יבחן, בעבור שתשובותיו באנשי און.

פסוק לז
כי - כל עת יוסיף על חטאתו פשע.
בינינו יספוק - יותר מדאי, כמו אם יספוק עפר שומרון. והעניין מה שהוא די בינינו, וכנגד המקום ירבה דברים.

פרק לה

פסוק ב
הזאת חשבת למשפט אמרת - יותר הוא צדקי מצדק אל.

פסוק ג
מה יסכן לך - כמו מה יועיל כמו: הוכח בדבר לא יסכון.

פסוק ה
ושור - ראה כמו: אשורנו.
מרוב עשוקים - אמר אליהוא: עשה מה שתרצה ולא יועיל ולא יזיק למקום, רק המקום ישמע זעקת העשוקים מרוב כמו מגדולה, או כמשמעו והראשון יותר נכון, בעבור שיש אחר ישועו מזרוע רבים.

פסוק י
נותן זמירות בלילה - יש אומרים: שעל המקום ידבר, כעניין מוצאי בקר וערב תרנין. וכעניין: כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים. ורובי המפרשים אמרו: שמלת לא תשמש עצמה ואחרת עמה, וכן הוא ולא אמר איה אלוה עושי ולא היה נותן זמירות בלילה.

פסוק יא
מלפנו - חסר אל"ף והוא מן: ואאלפך חכמה.

פסוק יב
שם יצעקו - ישוב על רבים העושקים, גם הם יביא המקום עליהם צרות ויצעקו ולא יענה, מפני גאון רעים אחרים.

פסוק יג
אך שוא - כי שוא לא ישמע אל, כי צעקתם היא שוא, כי המקום ישלם להם גמולם.
ישורנה - דברת השוא.

פסוק יד
לא תשורנו - אע"פ שאין לך יכולת לראות המקום.
דין לפניו ותחולל לו - כמו קוה. ויש אומרים: שהוא מן חיל והעניין סבול החיל בשבילו, כעניין: דום לה' והתחולל לו.

פסוק טו
ועתה כי אין - יש אומרים: כי בפש לשון מנוח,ה והוא חסר נו"ן מן וינפש והעניין בשביל שאין לו דעת לאיוב, פקד אפו ולא ידע, כי מנוחת שכרו רבה. ויש אומרים: בעבור שלא התחוללת לו פקד אפו עליך.
ולא ידע בפש - פירשו בו שהוא מלשון פרה ורבה פושו וסגו וכמוהו. ויצאתם ופשתם והענין שהחריש ולא פקד אפו בדין, וכאילו לא ידע בריבוי דבריך.

פרק לו

פסוק ב
כתר לי - רובי המפרשים פירשו בו: המתן לי מעט ואומרים: כי כמוהו כתרו את בנימן. ויתכן היות כתרו סבבו כי כתר ועטרה קרובים בעניין, כמו עוטרים את דוד. וכן: מכתיר את הצדיק. וכן: בי יכתירו צדיקים ויהיה פירושו: כתר לי שים לי כבוד מעט.

פסוק ג
למרחוק - הוא המקום שהוא העילה הרחוקה כי העילות הרחוקות רבות כעניין האלהי מקרוב אני ולא אלהי מרחוק. ויש אומרים: שהוא כמשמעו: שישא דעו וישמע למרחוק.

פסוק ד
תמים דעות עמך - הוא המקום כעניין מפלאות תמים דעים והעניין הוא יעיד.

פסוק ה
ולא ימאס - חנם.

פסוק ו
לא יחיה רשע - כעניין שנות רשעים תקצרנה.

פסוק ז
לא יגרע מצדיק - כעניין: הנה עין ה' אל יראיו.
ואת מלכים לכסא - הוא יקים מלכים לכסא ואם יגבהו ישיבם.

פסוק ח
ואם אסורים בזיקים - או.

פסוק יא
ישמעו ויעבדו - השם.

פסוק יב
בשלח יעבורו - בנשק המות ימותו, כמו יגועשו עם ויעבורו:

פסוק יג
ישימו אף - כמו יוסיפו אף והוא מן ישים.

פסוק יד
בקדשים - מענין הכפל תתברר זאת המלה.

פסוק טז
ואף הסיתך - כמו הסירך כמו: ויסיתם אלהים ממנו.
צר - כמו: צר ומצוק.
רחב - אל רחב שאין מוצק תחתיה, שאין בו מוצק והוא דרך משל, כי רחב הוא הקו הסובב העגולה ומוצק הוא הנקודה.
ונחת שלחנך - ומה שתניח בשולחנך וזה עשה לך המקום.

פסוק יז
ודין רשע מלאת - ותדע כי דין ומשפט יתמכו הכל.

פסוק יח
כי - יש לך שתפחד מחמה פן יסירך בהכות, והכופר אם היה רב אל יטך.

פסוק יט
היערך שועך - הוא ההון ובעל ההון קרא שוע, כמו אם בפידו להם שוע והעניין היועיל שועך.

ולא בצר - והעניין בצר לא יערוך לא השוע ולא כל מאמצי כח. והלא תראה כי לא תשאף לילה והתי"ו לשון נקבה, כמו שמצאנו מקום, במקום אחד לשון נקבה עד שיוריד מאמצי כח ויעלה עמים תחתם.

פסוק כא
השמר אל תפן אל און כי על זה - שתשמר יותר טוב לך שתבחר אותו בימי העוני, והמקום ישגיב אותך.

פסוק כב
מורה - כמו: אשכילך ואורך. ויש אומרים: מי יוכל למרות כמוהו ואיננו נכון בעיני.

פסוק כד
זכור - כל מה שתזכור ותחשוב בפעליו יותר תראה גדולתם, ופירושו תשגיא מן שגיא.
שוררו - ראו כמו אשורנו.

פסוק כה
כל אדם - מי שיש בו דעת יחזה בפעליו.
אנוש יביט מרחוק - על דרך החכמה.

פסוק כו
ואין חקר לשניו - דברו הקדמונים על לשון בני אדם.

פסוק כז
כי יגרע - פעם יגרע נטפי מים.
יזוקו מטר - כאילו יזקק המטר מן האיד העולה, שהוא סבת המטר, כמו: ואיד יעלה מן הארץ.

פסוק כט
ופעם יבין מפרשי עב, כאילו ישים בינה למפרשי עב כמו הבן להלז את המראה ועניין מפרשי, בעבור שהם נפרשים.
תשואות סוכתו - העניין כפול ועניין סוכתו כמו: ישת חשך סתרו סביבותיו סוכתו.

פסוק ל
הן פרש עליו אורו - על העב מטרו. ויש אומרים: כי נקרא המטר אור, בעבור המאור הקטן כי בתנועותיו יהיה המטר בצווי הבורא. והנכון בעיני: כי הן פרש עליו אורו כי הוא כמשמעו, כי יפרוש על העב האור.
ושרשי הים כסה - כי בם ידין עמים באור ובמטר.

פסוק לא
יתן אוכל למכביר - מן כביר שיתיקר או למכביר מן בכברה. ורבי משה הכהן אמר: כי זה הפסוק דבק עם על כפים. וזה איננו נכון כלל, כאשר הזכרתי בספר מאזני הלשון.

פסוק לב
על כפים כסה אור - הפך הן פרש עליו אורו, כאילו בכפים כסה אור והכפים הם העננים כמו וסכותי כפי עליך.
ויצו עליה - על השמש.
במפגיע - הוא הגשם של העבים, כאילו פגעו בשמש, בעבור מרוצת העבים.

פסוק לג
יגיד - על הגשם.
רעו - כמו תרועתו והוא הרעם כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה, אפילו המקנה והעולה כמו עלות עלי ירגישו בעת שיקרב זמן ביאת המטר, וסימנים רבים יש לבני אדם בבקר ובצאן משכיבתם על צד ימין ובשאר החיות.

פרק לז

פסוק ג
תחת כל השמים ישרהו - ואורו הוא הברק. ואמר רב סעדיה הגאון: כי על המקום ידבר. ואיננו נכון, כי איננו דבק בפסוקים שלמעלה ומטה ומלת ישרהו, כמו: משרת ענבים וזה הלשון ידוע בדברי רבותינו ז"ל: שורין. ויש אומרים: שהוא מן ישר והוא רחוק.

פסוק ד
ולא יעקבם - המ"ם סימן העבים והעניין לא יאחר מן לעולם עקב.

פסוק ו
כי לשלג יאמר - להיות בארץ וכבר הזכרתי בספר מאזני הלשון, כי כל דבר צריך לזמן ומקום, על כן ימצאו פעמים בלשון הקדש בלא אות בי"ת, כמו: הנמצא בית ה'.

פסוק ז
ביד כל אדם יחתום - יש אומרים: בצד כל אדם.
יחתום - שהגשם ימנעם לצאת, לדעת כל איש מעשה שדהו. ואחרים אמרו: כי המקום יחתום ביד כל אדם המעשים שיעשו, והזכיר זה העניין בפסוק הזה, בעבור המטר כעניין אם תשמעו ונתתי מטר ארצכם. והקרוב אלי: כי על הזורע ידבר, כי אחרי ירידת הגשם יזרעו בני אדם והמקום יחתום ביד כל אחד ואחד מה שיהיה מהזרע.

פסוק ח
ותבא חיה במו ארב - בעת המטר.

פסוק ט
מן החדר תבא סופה - יתכן שהוא כמו חדרי תימן מפאת דרום כאשר פירשתי.
וממזרים - יש אומרים: שהוא פאת צפון. ויש אומרים: ממזלות. ויש אומרים: שהוא מן: מזורה הרשת על עניין רחוק. והנכון בעיני: שהם כוכבים וכמהו: התוציא מזרות בעתו.

פסוק י
במוצק - היא הארץ שהיא כנקודה באמצע הגלגלים.

פסוק יא
אף ברי - פירושו יש פעם, על כן אמר: אף כשיהיה האויר ברור והמקום יטריח עב.
יפיץ - כמו: יפוצו מעינותיך ופירשו יפיץ ענן אורו, שפעם ירד הגשם והשמש נראה. ויש אומרים: כי הבי"ת שבמלת ברי משרת, ויפרש רי מן רויה וזה רחוק.

פסוק יב
והוא - המקום יסובב מסיבות. והנכון בעיני: שהוא על הגלגל שמתהפך בתחבולות המקום, לפעלי בני אדם.

פסוק יג
אם לשבט - להשחית הזרע.
אם לארצו - או לשבט, כמו: אבנים גדולות וגשם בים, והנה הזכיר ג' עניינים: האחד למוסר, והשני לארצו ,בעבור צורך הארץ ושוכניה חסידים, כענין לפעלם. והשלישי לחסדו והנה ישוב אם לשבט אם לארצו פירוש לפעלם.

פסוק טו
התדע בשום אלוה עליהם - כאשר שם המקום, העבים על בני אדם.
והופיע - והראה האור בתוך העננים. או תדע מפלשי עב – כמו: פלס מעגל רגלך כאלו הם שקולים בפלס.

פסוק יז
אשר בגדיך חמים - העניין ימי הקיץ, כי רובי הרוחות הם שמאליים, בעבור היות השמש בפאת שמאל.
ורובי המפרשים אמרו: כי בהשקיט – בהגיע שהוא הפך שקט, ויאמרו כי כמהו ארץ יראה ושקטה וזה רחוק להיות מלה אחת מתפרשת לפירוש והפכו, ולא יהיה לה שינוי

בבנין כמו שורש ושרש. ויותר נכון היה שיאמרו: התוכל להתחמם, אם לא היתה רוח דרומית?!

פסוק יח
תרקיע עמו - בחסרון ה"א התימה והשחקים הם על העבים, ונקראו כן בעבור היותם אויר דק והוא מן ושחקת ממנה הדק וכן נקראו רק ורקיע והם תחת הגלגלים, והענין האתה תעזור אותו, להרקיע השחקים ולשום אותם חזקים ולהיותם כראי מוצק, על כן יראה האור מהם.

פסוק יט
הודיענו מה נאמר לו - מה דעת יש לנו שנאמר לו למה כן?! וכן לא נוכל לערוך אליו מפני חשך, כי אנחנו בחשך.

פסוק כ
היסופר לו - ענינו אין צריך שיספר לו אדם, אם אמר איש בלבו, כי יחסר ממנו לא יועילנו. ורב האיי גאון ז"ל אמר: כי יבולע על השמש.

פסוק כא
ועתה לא ראו אור - והנה אין כח בידם אפילו לראות האור כשהעבים בשחקים, ובהיר שב לשמש והוא מן בהרות, עד שיבוא רוח ותטהר העבים.

פסוק כב
מצפון זהב יאתה - פירש זהב - זוהר השמים הדומה לעין זהב, כי מפאת צפון יחל להתזכך. ויש אומרים: שפירוש זהב הרוח שהיא זכה כזהב והראשון נכון.
ועל אלוה נורא הוד - שיראה הודו של מקום בצאת השמש וישבחוהו בני אדם וישמחו.

פסוק כג
שדי לא מצאנוהו - נדע במעשיו שהוא שגיא כח ושגיא משפט:
ורב צדקה לא יענה - מלבו, כי אם מחסרון המקבל כאשר הזכרתי מעט בתחלת פי' קהלת.

פסוק כד
לכן יראוהו אנשים - והוא לא יראה אפילו חכמי לב, כעניין הן גוים כמר מדלי. ורובי המפרשים יפרשו: יראה שישוב על כל חכמי לב, והעניין יראוהו ואם לא יראוהו.

פרק לח

פסוק א
ויען ה' - פירש מן הסערה שרוב הנפלאות שסיפר הם בסערת השמים, או שדיבר עליו בסערה.

פסוק ב
מי זה מחשיך - העניין רצית להחשיך עצתי, כמו להעלים ולהסתיר, ובמקום אחר: מי זה מעלים.
עצה במלין - שדברת בלי דעת.

פסוק ה
ממדיה - גבולותיה. ור' יהודה בעל הדקדוק נ"ע פירש: אותם מן מדד. ויתכן שיהיה רמז למדת הגבולים.
קו - הוא סבוב עגולת הארץ.

פסוק ו
אדניה - הם ההרים.
אבן פנתה - היא הנקודה.

פסוק ז
ברן יחד - בעבור שיסובו סביבות נקודות הארץ.
וכוכבי בקר - הם הז' משרתים ויקראו כוכבי אור.
ובני אלהים - הם המערכות העליונות ותנועתם, היא רינתם ותרועתם.

פסוק ח
ויסך - כמו הנני סך והעניין סגר.
בגיחו - בצאתו כמו מגיח ממקומו, כאילו מרחם יצא.

פסוק ט
חתולתו - מלבוש ,וכמוהו: והחתל לא חתלת, לא הושמת כרוכה בבגד.

פסוק י
ואשבור - כחו בחקי.

פסוק יא
ופא ישית - עד פה ישית כחך.

פסוק יב
המימיך - המיום שנבראת אתה צוית להחיות בקר והודעת השחר מקומו.
ותוכל לאחוז בכנפות הארץ - והנכון כי על השחר ידבר שיאחוז בכנפות הארץ וימותו בכל יום הרשעים ויאבדו, כענין: יתמו חטאים מן הארץ אף על פי שהצדיק ימות, חסד ה' על יראיו וצדקתו לבני בנים.

פסוק יד
תתהפך - הארץ בצורות משונות כחומר חותם.
ויתיצבו - בני אדם כמו לבוש עליה וכל יום תחליפם, ובסוף ימנע מרשעים אורם.

פסוק טז
נבכי - כמו גלי ים שירוצו וכמוהו מבכי נהרות חבש:

פסוק יח
עד רחבי ארץ - היא הארץ הגדולה המיושבת. והנכון: כי יאמר התדע כמה רחבי ארץ.

פסוק כ
כי תקחנו - להוליכו אל גבולו על האור ידבר.

פסוק כא
ידעת אז - קודם שתולד כמה מספר ימי חייך.

פסוק כג
ליום קרב - כמו: השליך אבנים גדולות וברד שהיה במצרים. והגאון רב סעדיה פירש: אי זה הדרך ישכן אור על מקום שיש בארץ, שהוא אור כלו חוץ מיום אחד. והפך הדבר ומקום שיהיה שם האור חצי שנה, אף על פי שדבריו נכונים אינם מענין הפסוקים. וכן פי' אי זה הדרך יחלק אור. יש אומרים: שזה האור הוא גשם.

פסוק כד
קדים - רוח קדים.

פסוק כה
לשטף תעלה - כאילו תעלה יש לשטף ועניין פלג מן פלג אלהים מלא מים.
לחזיז קולות - אומץ וחיזוק, כמו ה' עושה חזיזים קולות תקיפים.

פסוק כח
אגלי טל - יש אומרים: הוא המטר הדק בלא חבר. ויתכן היות האל"ף נוסף.

פסוק ל
כאבן - יתחבאו המים עד שיתקשו כאבן והעניין שלא יראו שהם מים.

ופני תהום יתלכדו - הענין כפול שאלה שהיו מימי תהום יתלכדו, עד שיתקשרו. ויש אומרים: כי עניינו שיתלכדו על פני תהום והוא קרוב.

פסוק לא

התקשר מעדנות כימה - כוכבים הם בפאת צפון וכסיל בפאת דרום, וכימה תקשר הפירות, שהם המעדנות וכסיל הפך הדבר, והעניין האתה צויתה לכוכבים האלה לקשר ולפתח. והקדמונים אמרו: כימה הם שבעה כוכבים קטנים והם בסוף מזל טלה והנראים הם ו'. והנכון בעיני: שהוא אחד והוא כוכב גדול יקרא עין השור השמאלי וכסיל כוכב גדול הוא לב מזל עקרב, כי בעלות אלה שניהם במזרח יראו המעשים הנזכרים, וזה כנגד זה בבית ובמעלה ובחלק.

פסוק לב

מזרות - כוכבים הם. ויש אומרים: כי הרי"ש תמורת למ"ד ויאמרו כי כמוהו: וידע אלמנותיו והוא רחוק.
ועיש - כבר הזכרתיו.

פסוק לג

הידעת חקות שמים - ששמתי והוא שאמר המשורר: חוק נתן ולא יעבור.
משטרו - שב אל השמים, בעבור שיש להם ממשלה על הארץ מן שוטרים.

פסוק לד

ושפעת מים - רבים מן: שפעת גמלים.

פסוק לו

בטוחות - רובי המפרשים אמרו: שהם הכליות. והנכון בעיני: שהם הקרב כעניין הן אמת חפצת בטוחות ויורה עליו סוף הפסוק, שאמר ובסתום חכמה תודיעני כי העניין כפול הוא כמנהג.
לשכוי - הוא הלב כמו: עברו משכיות לבב והעניין צורות חקוקות כמו ואבן משכית והצורות הם המחשבות ומביני סוד הרוח, יודו כן.

פסוק לז

מי יספר - פירושו מספיר מי שם אותם כספיר, כעניין: כראי מוצק. ויש אומרים: שהוא מן ספר. ואחרים אמרו: מן מספר. ואחרים אמרו: מי יספר בחכמתו השחקים.
ונבלי שמים - הם העבים, בעבור שהם מלאים מים.
ישכיב - כמו יוריד וכמוהו: שכבת הטל.

פסוק לח
למוצק - הוא הנקודה.
ורגבים ידובקו - הם בקיעות הארץ מהחום והמטר.

פסוק לט
וחית כפירים תמלא - כי היא נפשו ריקה.

פסוק מ
ישוחו - מן ישח, כי כן מנהג הכפיר וכמוהו ידכא ישוח.

פרק לט

פסוק ג
תכרענה - ותפלחנה ילדיהן, כדי שלא יזיזו ממקומם.
חבליהם תשלחנה - פירש תשלחנה חבלים ומכאובות על ידיה ואחר כך יתרפאו.

פסוק ד
יחלמו בניהם - כעניין ותחלימני.
ירבו - יגדלו בברירות כמו ברור. ויש אומרים: שהוא תרגום חוץ.

פסוק ז
תשואות - קולות מן שאון.

פסוק ח
ירוק - העניין אחד, כל מקום ירוק.

פסוק י
התקשר רים בתלם - כמו תלמיה רוה והענין התקשר רים בתלם, בעבות.

פסוק יא
התבטח בו - כי רב חילך, בעבור רוב כחו.
ותעזוב אליו יגיעך - עניינו זרע השדה שבכחו יחרוש וישדד כמעשה השור. ויש אומרים:
כי תעזוב תשים על גבו, כענין: עזוב תעזוב עמו והוא רחוק מאד.

פסוק יב
התאמין בו כי ישוב זרעך - כי כאשר יחרוש וישדד, ישוב לך הזרע.
וגרנך יאסוף - בדיש.

פסוק יג
כנף רננים - שם עוף, אולי נקרא כן, בעבור נועם קולו.

נעלסה - כמו נפרשה. וכן: נתעלסה באהבים. והטעם האתה נתת לרננים כנף, ונתת אברה - היא הכנף. וכן: ישאהו על אברתו, וגם רוצה לחסידה והוא עוף יבא למועד ידוע, כי כן כתוב בספר ישעיה.

פסוק יד
כי תעזוב לארץ ביציה - זאת תולדתה.
תחמם ביציה - מגזרת חום.

פסוק טו
תזוריה - מגזרת ויזר.

פסוק טז
הקשיח בניה - והטעם תתאכזר על בניה, כאילו לא היו שלה וכמהו תקשיח לבנו מיראתך ואין להם שלישי במקרא.
יגיעה בלי פחד - אין לה פחד על הבצים, שיהיו בניה שתזורם רגל.

פסוק יז
כי השה - מטעם: כי נשני אלהים:
ולא - נתן לה חלק בבינה.

פסוק יח
תמריא - תגבה ואין לו חבר. ויש אומרים: כי שור ומריא כמהו וטעם מריא, שמן מעולה מלשון רבנן.
תשחק לסוס - אעבור רוב מרוצתו.

פסוק יט
רעמה - כטעם עוות מן: רעמו פנים, או מגזרת רעם:

פסוק כ
התרעישנו כארבה - שתשמיע לו רעש במרוצתו, כאשר ישמע לארבה.
הוד נחרו - כמו: נחרת סוסיו, קול צהלת הסוס.

פסוק כא
יחפרו - רגליו בעמק וישיש.
בכח – שיש בו.
נשק - ידוע.

פסוק כב
ישחק - לדבר שיפחד אדם ממנו:

ולא יחת - כמו אל תערוץ ואל תחת.
ולא ישוב - אחור, מפני חרב.

פסוק כג
תרנה - קול החצים היוצא מהאשפה כמו ותעבר הרנה.
להב חנית וכידון - שהם מרוקים, כאילו להב יצא מהם.

פסוק כד
יגמא ארץ - יפסע ארץ. וקרוב ממנו מגמת פניהם והטעם נוכח פניהם, כל כך ישמע ללכת אל מקום המלחמה, שלא יאמין כי קול השופר הוא אמת.

פסוק כה
בדי שופר - בשמעו השופר יאמר האח מרוב שמחתו כמו: האח האח והיא מלה תאמר על השמחה בבוא לאדם חפצו, בדי שופר כמו בדי ריק והוא קרוב מטעם אין די בער.
יריח מלחמה - כמשמעו, כי כן הוא.
רעם שרים - ישמיעם שרים ותרועה מרחוק.

פסוק כו
יאבר נץ - יעופף לתימן, כי יבקש מקום חם.

פסוק כז
יגביה נשר - אין עוף שיגבה יותר ממנו.

פסוק כח
סלע ישכון - כן תולדתו.

פסוק כט
חפר אוכל - יבקש כמו לחפור את כל הארץ וקרוב מגזרת חופר גומץ. והטעם שהוא במקום גבוה ויבקש מזונו, כטעם כחופר מטמון:

פסוק ל
ואפרוחיו יעלעו דם - כמו: ושתו ולעו והטעם יבלעו דם איברי החללים שיביא ויהי העי"ן הראשון כפול, או יהיה מגזרת עלעא בלשון רבנן. והטעם: ישברו צלעות החלל להוציא דם והראשון נכון בדקדוק, והאחרון עצמו שהוא מגזרת עצם וזה דבר ידוע, כי הנשר יראה ממקום רחוק מאד מקום החללים וירוץ שמה.

פרק מ

פסוק ב
הרוב עם שדי יסור - הדרך מוסר הוא שיריב אדם עם שדי.
מוכיח אלוה יעננה - איוב: שיוכיח השם למה לא יענה על זאת.

פסוק ג
ויען איוב:

פסוק ד
הן קלותי - מגזרת קל וקרוב מגזרת קלון והפך הדבר כבד, מגזרת כבוד.
למופי - המ"ם והוי"ו נוסף במלת למו.

פסוק ה
אחת דברתי - דברה אחת דברתי וכן: ועשיר יענה עזות.

פסוק ו
מן סערה - כחבריו. והטעם כי השם ענה את איוב על דבריו להוכיח והודיעו כי איננו יודע דרכי השם שהם כלל, אף כי הפרט וכאשר השלים השם להוכיחו שתק איוב, ענה השם ואמר לו: למה לא תענה?! והנה השיב מלה שאינה הגונה ואמר: לא אשיב. אז אמר לו השם: אחר שלא תודה האמת ותחשוב בלבך כי אתה חכם, אשאלך והודיעני וזה ששתקת התרצה להפר משפטי החכמה ששמתי בעולם, תרשיעני למען תצדק?!

פסוק ט
ואם זרוע כאל לך - כשם.
ותרעם - בקול, כאשר ירעם אל קול הרעם.

פסוק י
עדה נא - מגזרת: הורד עדיך.

פסוק יא
עברות אפיך - כי באף יראה הכעס.

פסוק יב
והדוך - אין לו חבר, כמו רמוס. והטעם: אם יש לך גבורה הדוך על גאה. והזכיר מהגאים שנים: האחד: בהמות שהוא ביבשה. והשני: לויתן שהוא בים.

פסוק יג
חבוש - כמו ולא חובשו.

בטמון - כמו בעפר והטעם כפול.

פסוק יד
אודך - כמו: ומודה ועוזב ירוחם.

פסוק טו
בהמות - שם בהמה גדולה אין ביישוב גדולה ממנה. וטעם עמך, לפי שהיתה ביבשה, כי באחרים יזכור הלויתן שהוא בים. ויש אומרים: כי טעם עמך שהבהמות נולדו ביום אחד עם אדם הראשון וזה דרך דרש.
חציר כבקר יאכל - בעבור זה אמרו המפרשים: שהוא הפיל ואיננה ראיה גמורה.
חציר - עשב, כמו: מצמיח הרים חציר.

פסוק טז
ואונו - כחו, כמו: כחי וראשית אוניץ
בשרירי בטנו - כמו: לא כרת שרך.

פסוק יז
יחפוץ - יעמיד, ואין לו ריע ועמית במקרא, והמפרשים הוציאוהו מגזרת חפץ ואין לי בו חפץ.
פחדיו - תרגום: מרוח אשך פחדין והם הבצים:
ישורגו - ישתרגו מגזרת שריגים יסתבכו.

פסוק יח
אפיקי - חזקים כנחשת והגלים החזקים נקראו כן.
כמטיל ברזל - אין לו חבר והמ"ם בו שורש ופירושו לפי מקומו בכח:

פסוק יט
הוא ראשית דרכי אל - בבריאת החיות וכל הבהמות, כי למעלה מכולם הוא.
העושו - הטעם מי שעשהו יוכל להרגו.

פסוק כ
כי בול הרים - כמו: יבולה. והטעם: שההרים ישאו לו יבול.
ישחקו שם - עמו, כי איננו דורס.

פסוק כא
צאלים - כמו צללים והאל"ף תחת אות הכפל, כמו: אשר בזאו נהרים ארצו.
בסתר קנה - גובה שיש על הנהרים.
ובצה - כמו בצאתיו וגבאיו מקום הטיט.

פסוק כב
ישכוהו צאלים - להיות צללו.

פסוק כג
יעשוק נהר - כל כך הוא גדול, כאשר ישתה מי הנהר יראה שחסרו המים, על כן אמר מלת יעשוק.
ולא יחפוז - לא ישתה בחפזון, כי לא יפחד מחיה ואדם וכן יבטח.
כי יגיח - כמו מגיח ממקומו. והטעם קרוב מיציאה. וכן: אתה גוחי מבטן.

פסוק כד
בעיניו יקחנו - כאילו יקח הירדן בעיניו, כי יחשוב שישתהו כולו וכאילו במוקשים ינקוב אפו, שיפתח נחיריו לשאוף.

פסוק כה
תמשוך לויתן - חסר ה"א התימה.
בחכה - ברשת.
תשקיע - קרוב מגזרת ותשקט האש.

פסוק כו
אגמון - ידוע כמו גומא, כמנהג צדי הדגים.

פסוק כז
רכות - מלות רכות.

פסוק ל
יכרו - היכרו עליו חברים, מגזרת ויכרה להם כטעם סעודה. והטעם: גנבים שהתחברו.
כנענים - סוחרים.

פסוק לא
בשכות - כמו: לשכים בעיניכם. והטעם: התמלא עורו בשכים עד שתקחנו:
בצלצל דגים - אין לו חבר. הטעם: כדמות חוח בעצמות הדג בו יתפשו הדגים, שיקוב בו הראש.

פסוק לב
שים עליו כפך - אם תוכל ואילו עשית זה לא תוסיף עוד להלחם בו, כי לא תחיה, והחושב שישים עליו כף.

פרק מא

פסוק א
הן תוחלתו נכזבה - כי ממראיו לבדו יפול האדם.
יוטל - מגזרת ויטילו את הכלים.

פסוק ב
לא אכזר - אין אכזר שיתעורר עמו.

פסוק ג
מי הקדימני ואשלם - הקדימני, כטעם שנים מכחישים זה את זה ואומרים: אם תנצחני אתן לך כך וכך. וכן הקדימני כי אני אשלם אם ינצחני, כי כל שיש תחת השמים לי הוא.

פסוק ד
לא אחריש בדיו - לא אחריש לספר.
בדיו - שב אל המקדים כמו בדיך ואם ינצחני, לא אחריש לספר גבורתו.
וחין ערכו - מגזרת מצא חן. ויש אומרים: בדיו שב אל לויתן, מגזרת בתים לבדים, והראשון קרוב אלי.

פסוק ה
מי גלה פני לבושו - שידע מקומו, כי הים הוא מלבוש לו, מי יכפול רסנו להוציאו ממקומו, כאשר עושים לבהמות.

פסוק ו
דלתי פניו - פיו.

פסוק ז
אפיקי - חזקים הם שניו כמגינים. ויש אומרים: על קשקשותיו.
סגור חותם צר - סגורים כחותם צר, שאין ריוח ביניהם.

פסוק י
עטישותיו - ידוע מדברי רבותינו ז"ל.

פסוק יא
כידודי אש - אין ריע לו, כמו: זיקות יתמלטו כה וכה.

פסוק יב
כדוד - סיר וכן או בדוד: ואגמון. אגם המים כאשר יתחמם האויר:

פסוק יג
נפשו - הרוח היוצא מאפו.

פסוק יד
תדוך - אין ריע לו. והטעם: אין דאבה לפניו רק עוז וגאוה.

פסוק טו
מפלי בשרו - מקומות השומן שהם תלוים על בשרו, והוא קרוב מגזרת: ומפל בר נשביר.

פסוק טז
לבו יצוק - כמו: ויצקת לו. כמו אבן, תקיף.
כפלח תחתית - כפלח הריחיים התחתונה, שהיא תקיפה.

פסוק יז
משתו - חסר אל"ף, כאשר יתנשא בים ויראה יפחדו ממנו הגבורים ומהשברים שיניע בים, יתחטאו הנמצאים. ואם אדם ישיגהו בחרב לא תקום עליו. והטעם: לא תעמוד.

פסוק יח
חנית מסע - שמנהג האדם להסיע חנית עמו כשאול.
ושריה - מין ממיני הנשק. ודעת רבים: כמו שריון והוא רחוק בעיני. והטעם: כי שריון לא יעמוד ויקום עמו.

פסוק יט
רקבון - כמו רקב.

פסוק כ
בן קשת - הוא החץ.

פסוק כא
תותח - אין ריע לו, והטעם: כמו נשק.
לרעש כידון - כי מנהג האוחז אותו להרעישנו.

פסוק כב
חדודי חרש - הטעם תחתיו חרשים חדים ולא ירגיש בהם.
ירפד - יפרוש, כמו: רפידתו זהב והעניין יציע.
חרוץ - דבר כרות כמו אם חרוצים ימיו והטעם כפול.
עלי טיט - שיש תחת התהום.

פסוק כג
ים ישים כמרקחה - שירתיח בחזקה.

פסוק כד
אחריו יאיר נתיב - יעשה נתיב בים אחריו והוא מאיר, והטעם שהוא נראה: יחשוב תהום לשיבה, כי השיער לבן והטעם כפול.

פסוק כה
אין על עפר משלו - והטעם: כי הנה יש לו ממשלה בים ולא ביבשה.
העשו - גבורי עולם כמהו בעולם שלא יחת. ויש אומרים: כי הוא חסר, כי השם עשהו שלא יחת:

פסוק כו
את כל גבוה יראה - מרוב ארכו כאשר יגביה ראשו על המים.
בני שחץ - מלה מפורדת והפירוש: כל נולד במים.

פרק מב

פסוק ב
כי כל תוכל - כמו: יכול תוכל. וכן: אם שוב תשבו בארץ הזאת. והנכון כי כל דבר תוכל ולא יבצר ממך כל מזמה, כי כל הראשון מושך עצמו ואחר עמו.

פסוק ג
ואחר שהגבורה והחכמה שלך היא, מי זה שיכול להסתיר עצתך, אז יהיה בלי דעת, והטעם: כי בלי דעת הייתי שרציתי להסתיר עצתך בעולם.
לכן הגדתי - יצא דבר מפי שלא כהוגן ונכנסתי בנפלאות ממני ולא ידעתי. והאמת שלא אוכל לדעת, רק מה שתודיעני אתה, וזה טעם אשאלך.

פסוק ה
ועתה עיני ראתך - מזה הפסוק נלמד, כי איוב לא נתנבא קודם זה, רק שמע שהיו נביאים בעולם, כאברהם ויצחק ויעקב.

פסוק ו
על כן אמאס - בכל דברי.
ונחמתי על עפר ואפר - כי אנכי נבזה, כטעם: ואנכי עפר ואפר.

פסוק ז
ויהי אחר, כי לא דברתם אלי נכונה - הטעם שהודה ואמר: ונחמתי.

פסוק ח
כי אם פניו אשא - השם ישא פני הצדיקים בעולם הזה, רק בעולם הבא איננו כן, וחלילה שיעשה השם נבלה, רק בעבור שהיו חברי איוב מצדיקי השם, אם השם יביא עליהם רע יאמרו תועי רוח הנה זה דבר נבלה, ודברי איוב וחברי איוב עוד אפרש ובמה טעו, ואמר השם: שילכו לאיוב בעבור שהרשיעוהו חנם והנה התברר, כי איוב צדיק גמור היה.

פסוק י
שב את שבות איוב - שהיה נשבה ביד השטן, הוציאו מרשותו.

פסוק יא
וינודו לו - כמו: לנוד לו ולנחמו.
קשיטה - כבשה קטנה.

פסוק יב
ויהי לו ארבעה עשר אלף - פירוש משנה ואין כאן השנים, לפי שאינן ברשותו, נו"ן שבענה כנו"ן בשנה אפרים יקח.

פסוק יד
ימימה - מגזרת: ימים תהיה גאולתו.
קציעה - מגזרת: מר ואהלות קציעות.
קרן הפוך - מ:ן ותשם בפוך.

פסוק טז
ארבעה דורות - בכאן טעה יצחק המהביל שאמר: שכל דור חמש ושלשים שנה והנה מאדם ועד נח עשרה דורות. ועוד: היה הימן בימי דוד ודוד הוא עשתי עשר ליעקב אבינו והימן כפלים הימנו.

פסוק יז
ושבע ימים - שהיו ימיו בכבוד ובשמחה.
נשלמו פירושי מלות ספר איוב ועתה אפרש הטעמים. אמר איוב: ואשר יגורתי יבא לי. הנה חשב אליפז שלא יגור, רק בעבור חטא שעשה והנה אומר כלל, כאשר ראו חברי איוב מות כל בניו פתאום, ורדת אש מן השמים וביזת אויביו ושחין גופו התברר אצלם כי כמכות האלה לא יעשה השם, כי אם בחוטאים ובפושעים כאנשי דור המבול, על כן אמר: ונהר יוצק יסודם ואנשי סדום ויתרם אכלה אש. על כן אמרו לו: זכר נא מי הוא נקי אבד כן ארחות כל שכחי אל. ואמר צפר: ועיני רשעים תכלינה ובעבור היות בניו במשתה תמיד והיין ישחית הדעת, על כן אמר: אם בניך חטאו לו ישלחם ביד פשעם.

ואמרו: שיעשה תשובה והשם יסלח לו. ואיוב היה יודע בעצמו שהיה צדיק, על כן אמר: תם אני ולא אדע נפשי על לא חמס בכפי והיה צועק, כי אלה המכות שהכני השם אינם על עקב עון רק חנם, על כן אמר: והרבה פצעי חנם. ענו על זה חבריו, כי השם צדיק הוא בכל דרכיו לא יעשה עולה. ענה איוב ואמר: הנה יש בעולם צדיקים ורשעים במכאובים, תם ורשע הוא מכלה ויש רשעים בנעימים וזה טעם ישליו אהלים לשדדים. ענו חביריו, כי טובת הרשעים איננה עומדת, אם יעלה לשמים שיאו כגללו לנצח יאבד. והנה ענה איוב: מדוע רשעים יחיו עתקו גם גברו חיל יבלו ימיהם בטוב וברגע שאול יחתו והנה הם בטובה עד יום מותם?! אז לא ידע בלדד מה ישיב והנה שב לשבח השם, המשל ופחד עמו. אז ענה איוב: מה עזרת ללא כח גם הוא שבח השם והטעם: הנה אין לך תשובה כי אם לשבח השם, אני יודע לשבחנו יותר. אז החריש צופר ושב איוב ויסף לדבר בעבור שלא ענהו אחד מחבריו. וטעם ארץ ממנה יצא לחם ותחתיה נהפך כמו אש ואחר כן והחכמה מאין תמצא כי השם יעשה רצונו יענה רשע גם צדיק גם יש צדיקים גם רשעים שיתן להם כל טוב שיתאוו, והנה יעשה כן בארץ ובנחלים שאין דעת להם ולדעת זאת החכמה למה זה נשגבה מדעת האדם?! והנה הטעם כאשר לא ידעו בני אדם מחשבות השם וגזירותיו שהם עמוקות, אולי אלה הגזירות שגזר עלי הוא ידע למה גזרם ואינם, בעבור שחטאתי לפניו. ויוסף איוב שאת משלו השני: יספר שם צדקותיו ומעשיו, כי חבריו אמרו לו: אלמנות שלחת ריקם וזה אות כי שופט היה, על כן אמר: אב אנכי לאביונים ולב אלמנה ארנין וישבתו חבריו מענותו כי הוא צדיק בעיניו, כי לא היה כן בעיני חבריו, רק הסכימה דעתם שהיה רשע, על כן באו אליו הצרות הקשות פתאום. ואליהוא חרה אפו על איוב שהאריך לשונו בקוצר רוחו, ואמר כנגד השם דברים שלא כהוגן, כמו: ידעתי כי אכנך הודיעני על מה תריבני הטוב לך כי תעשוק תחשבני לאויב לך?! וזה טעם על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת ריעיו חרה אפו על אמרם, שהשם צדיק רק איוב הוא רשע. ויתכן שהיה צדיק ואין ספק שהשם צדיק וזה טעם וירשיעו את איוב. והנה סוד דברי אליהוא שאמר לאיוב וחבריו: כולכם תעיתם כי חשבתם שעמדתם בסוד השם והנה אמר לחבירי איוב, כי השם ינסה ויענה על עקב עון, או להסיר עון, או לקבל שכר. ואמר לאיוב, שהיה מתרעם על השם בעבור שלא ישיבנו, כי כל דבריו לא יענה ודבר מגולה הוא במעשה, רק תפש איוב ואמר שהוא רשע בדבר פיו, שהרחיב על השם. וכן: אמר האמור למלך בליעל, והטעם: הדרך מוסר הוא שיאמר העבד למלכו בליעל, או רשע, או מלך לנדיבים, כי למלך ישרת עצמו ואחר עמו, או טעמו אל אחד הנדיבים, כמו בן אתונות והראשון נכון בעיני, אף כי השם אשר לא נשא פני שרים על

כן אמר: אבי יבחן איוב עד נצח וארח לחברה עם פועלי און. ובאחרונה ויוסף אליהוא והטעם חשוב, כי הנה מפלאות הגשם לא ידע איך הם ולמה כן ומתי וכאשר נפלאו ממנו אלה הסודות, כן נפלאו משפטי השם עם בני אדם, כי הם עמוקות מאלה שהם בגופות נראות. והטעם על איוב ידבר למה הרימות קול לאמר למה עניתני? היה לך לסבול ולהחריש ולא תדבר גבוהה גבוהה וזה טעם: ויען השם מן הסערה, והענין אתה שתבקש למה זה, הידעת אז תוליד וידעת כמה תחיה, וזה האור שאתה מתענג בו התדע מקומו או תדע למה תולדת העופות, גם הבהמות כן, וזה טעם התתן לסוס גבורה אז החריש איוב. ענה השם שנית: הרוב עם שדי יסור. אז ענה איוב תשובה איננה נכונה, כי לא הצדיק השם, רק אמר: הנה אחריש ולא אדבר עוד, על כן ויען השם שנית מן הסערה והזכיר בהמות שהוא שם בהמה וגבורתו שהוא ביבשה,גם הזכיר גבורת לויתן, והטעם כאילו אמר לאיוב: איך גבהת כנגדי על כן הזכיר אלה הגדולים, והעניין הנה בבריותי ולא בנכבדים העליונים, רק בחיות שהם בארץ ובמים מתחת לארץ, שנים גבורים לא תוכל להם להשתעבד בהם, ולא לכרות על לויתן לאכלו, כי בן אדם לא יגבה לבו כנגד המלאכים, ולא כנגד בני האלהים, כי הם נכבדים ממנו כפלי כפלים כאשר פירשתי בפסוק: הנה אנכי שולח מלאך בראיות גמורות משקול הדעת ומדברי התולדת, גם דברי הנביאים פה אחד כך, ואשר מצאנו כתוב בדברי קדמונינו ז"ל, גם הוא אמת כי הם לא דברו רק על המלאכים הנבראים לעתם לכבוד הנביאים רק גובה לבו כנגד החיות והעופות, כטעם מלפנו מבהמות ארץ. והנה אמר השם, כי הנה יש גופות בארץ עמך והם גבורים ממך, לא תוכל להם ולמה גבה לבך על כן הודה איוב באחרונה ואמר: על כן אמאס ונחמתי על עפר ואפר וזאת היא הנכונה, שדבר איוב באחרונה.